

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ
МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
ОСВІТИ:

національний і європейський контекст

EVOLUȚIA ARTEI MODERNE ȘI
A EDUCAȚIEI PEDAGOGICE:

context național și european

DEVELOPMENT OF
MODERN ART AND
PEDAGOGICAL EDUCATION:

national and european context

**DEVELOPMENT OF MODERN ART AND PEDAGOGICAL
EDUCATION: NATIONAL AND EUROPEAN CONTEXT**

Collective volume

**РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
ОСВІТИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ**

Монографія

**EVOLUȚIA ARTEI MODERNE ȘI A EDUCAȚIEI PEDAGOGICE:
CONTEXT NAȚIONAL ȘI EUROPEAN**

Volum colectiv

Edited by Myroslava Vovk

Foreword by Stefan Purici

Stefan cel Mare University of Suceava Publishing House

Suceava – 2023

Reviewers:

Jan Sikora, Doctor of Sciences, Associate Professor of the Department of Labor and Androgynous Pedagogy, Institute of Pedagogy, Maria Grzegorzewska Academy of Special Education (Warsaw, Poland).

Adina Colomeischi, Doctor of Educational Sciences, Associate Professor, Faculty of Educational Sciences, Stefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania).

Oleksandr Lavrinenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the Department of Theory and Practice of Pedagogical Education of the Ivan Ziazun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences (Kyiv, Ukraine).

Otilia Clipa, Doctor of Educational Sciences, Associate Professor, Faculty of Educational Sciences, Stefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania).

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Development of modern art and pedagogical education : national and European context / ed. by Myroslava Vovk ; foreword by Stefan Purici. - Suceava : Editura Universității "Ștefan cel Mare", 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-973-666-786-2

I. Vovk, Myroslava (ed.)

II. Purici, Ștefan (pref.)

**DEVELOPMENT OF MODERN ART AND PEDAGOGICAL
EDUCATION: NATIONAL AND EUROPEAN CONTEXT**

Collective volume

**РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ:
НАЦІОНАЛЬНИЙ І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ**

Монографія

**EVOLUȚIA ARTEI MODERNE ȘI A EDUCAȚIEI PEDAGOGICE:
CONTEXT NAȚIONAL ȘI EUROPEAN**

Volum colectiv

*Recommended for publication by the Academic Council
of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine
(Minutes No. 7 of May 25, 2023)*

Development of Modern Art and Pedagogical Education: National and European Context: Collective volume. Nelliia Nyckhalo, Larysa Lukianova, Heorhii Filipchuk, Oksana Komarovska, and others; Foreword by Stefan Purici. Edited by Myroslava Vovk. Suceava, 2023.

The **initiator of the collective volume** is the Department of Content and Technologies of Pedagogical Education of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

Partners: Stefan cel Mare University (Suceava, Romania), George Enescu National University of Arts (Iasi, Romania), Stefan Batory Academy of Applied Sciences (Skierniewice, Poland), Comenius University (Bratislava, Slovakia), Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Institute of Educational Problems of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Makarenko Sumy State Pedagogical University, Ukrainian Institute of Advanced Training for TV & Radio Broadcast and the Press experts, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, National Pedagogical Dragomanov University, Kherson State University, Rivne State University of Humanities.

Reviewers:

Jan Sikora, Doctor of Sciences, Associate Professor of the Department of Labor and Androgynous Pedagogy, Institute of Pedagogy, Maria Grzegorzewska Academy of Special Education (Warsaw, Poland);

Adina Colomeischi, Doctor of Educational Sciences, Associate Professor, Faculty of Educational Sciences, Stefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);

Oleksandr Lavrinenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the Department of Theory and Practice of Pedagogical Education of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences (Kyiv, Ukraine);

Otilia Clipa, Doctor of Educational Sciences, Associate Professor, Faculty of Educational Sciences, Stefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania).

The collective volume “Development of modern art and pedagogical education: national and European context” presents the experience and innovations in the field of training art teachers, the results of scientific research on the theory and practice of art and pedagogical education in Ukraine and abroad, taking into account European integration processes. It covers the theoretical and historical discourse on the development of art and pedagogical education in Ukraine and foreign countries, as well as national and European experience in introducing innovations in the training of modern teachers.

The book will be useful for teachers of higher pedagogical education institutions, in particular for teachers of art faculties and institutes, teachers of out-of-school art education institutions, scholars researching Ukrainian and foreign experience in training a modern teacher, and anyone interested in the theory and practice of art and pedagogical education.

© Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Ukraine, 2023
© Stefan cel Mare University of Suceava, Romania, 2023

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна
НАПН України (протокол № 7 від 25 травня 2023 р.)*

Розвиток сучасної мистецько-педагогічної освіти: національний і європейський контекст: монографія. Нелля Ничкало, Лариса Лук'янова, Георгій Філіпчук, Оксана Комаровська та ін.; передмова Стефана Пуріча, за наук. ред. Мирослави Вовк. Сучава, 2023.

Ініціатор укладання монографії – відділ змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України.

Партнери видання: Сучавський університет імені Штефана чел Маре (Румунія), Яський університет мистецтв імені Дж. Енеску (Румунія), Академія прикладних наук імені Стефана Баторія (м. Скерневіце, Польща), Університет імені Я.А. Коменського у Братиславі (Словаччина), Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Інститут проблем виховання НАПН України, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Українського інституту підвищення кваліфікації працівників телебачення, радіо і преси. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Херсонський державний університет, Рівненський державний гуманітарний університет.

Рецензенти:

Сікора Ян – доктор наук, доцент кафедри праці та андрогогічної педагогіки Інституту педагогіки Академії спеціальної освіти Марії Гжегожевської у Варшаві (Варшава, Польща);

Адіна Коломейскі – доктор педагогічних наук, доцент факультету педагогічних наук Сучавського університету «Штефан чел Маре» (Сучава, Румунія);

Лавріненко Олександр – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук (Київ, Україна);

Отілія Кліпа – доктор педагогічних наук, доцент факультету педагогічних наук Сучавського університету «Штефан чел Маре» (Сучава, Румунія).

У колективній монографії «Розвиток сучасної мистецько-педагогічної освіти: національний і європейський контекст» представлено досвід й інновації у сфері підготовки педагогів мистецького фаху, результати наукових досліджень з проблем теорії і практики мистецько-педагогічної освіти в Україні і зарубіжжі з урахуванням євроінтеграційних процесів. Висвітлено теоретичний й історичний дискурс проблеми розвитку мистецько-педагогічної освіти в Україні і зарубіжних країнах, а також представлено національний та європейський досвід упровадження інновацій у підготовку сучасного педагога.

Монографічне видання буде корисним для викладачів закладів вищої педагогічної освіти, зокрема для викладачів мистецьких факультетів та інститутів, учителів закладів позашкільної мистецької освіти, науковців, які досліджують український і зарубіжний досвід підготовки сучасного вчителя, всіх, хто цікавиться проблемами теорії і практики мистецько-педагогічної освіти.

© Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Україна, 2023
© Сучавський університет імені Штефана чел Маре, Румунія, 2023

*Recomandat spre publicare de către Consiliul științific
al Institutului de Educație Pedagogică și Educație a Adulților „Ivan Ziaziun” al Academiei
Naționale de Științe a Ucrainei (procesul-verbal nr. 7 din 25 mai 2023)*

Evoluția artei moderne și a educației pedagogice: context național și european: volum colectiv.
Nellia Nychkalo, Larysa Lukianova, Heorhii Filipchuk, Oksana Komarovska ș. a. Cuvânt înainte de Ștefan Purici. Ediție îngrijită de Myroslava Vovk. Suceava, 2023.

Inițiator al întocmirii volumului colectiv este Departamentul de Conținuturi și Tehnologii ale Educației Pedagogice din cadrul Institutului de Educație Pedagogică și Educație a Adulților „Ivan Ziaziun” al Academiei Naționale de Științe Pedagogice din Ucraina.

Parteneri ai proiectului sunt: Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava (România), Universitatea de Arte „George Enescu” din Iași (România), Stefan Batory Academy of Applied Sciences (Skiernewice, Polonia), Universitatea „Comenius” din Bratislava (Slovacia), Universitatea Națională „Yuriy Fedkovych” din Cernăuți, Institutul de Probleme Educaționale al Academiei Naționale de Științe a Ucrainei, Universitatea Națională Pedagogică „Vladimir Korolenko” din Poltava, Universitatea Pedagogică de Stat „Anton Makarenko” din Sumy, Institutul Ucrainean de Formare Avansată a Personalului din Televiziune, Radio și Presă, Universitatea Națională Pedagogică din Kharkiv „Hryhoriy Skovoroda”, Universitatea Națională Pedagogică „Mykhaylo Drahomanov”, Universitatea de Stat din Kherson, Universitatea Umanistă de Stat din Rivne.

Referenți:

Jan Sikora, Doctor în Științe, Conferențiar la Departamentul de Muncă și Pedagogie Androgină din cadrul Institutului de Pedagogie al Academiei de Educație Specială „Maria Grzegorzewska” din Varșovia (Polonia);

Adina Colomeischi, Doctor în Științe ale Educației, Conferențiar, Facultatea de Științe ale Educației, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava (Suceava, România);

Oleksandr Lavrinenko, Doctor în Științe Pedagogice, Profesor, Cercetător principal al Departamentului de Teoria și Practica Educației Pedagogice din cadrul Institutului de Educație Pedagogică și Educație a Adulților „Ivan Ziaziun” al Academiei Naționale de Științe Pedagogice (Ucraina);

Otilia Clipa, Doctor în Științe ale Educației, Conferențiar, Facultatea de Științe ale Educației, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava (Suceava, România).

Volumul colectiv *Evoluția artei moderne și a educației pedagogice: context național și european* prezintă experiența și inovările în domeniul formării profesorilor de artă, rezultatele cercetării științifice privind problemele de teorie și practică a educației artistice și pedagogice în Ucraina și în străinătate, în contextul proceselor de integrare europeană. Sunt scoase în evidență discursul teoretic și istoric privind evoluția educației artistice și pedagogice în Ucraina și în alte țări, precum și experiența națională și europeană de introducere a inovărilor în procesul de formare a profesorului modern.

Culegerea de studii va fi utilă profesorilor instituțiilor de învățământ superior pedagogic, în special cadrelor didactice de la facultățile și institutele de artă, instituțiile de învățământ artistic extracurricular, cercetătorilor care investighează experiențele ucraineană și internațională în domeniul formării profesorului modern, tuturor celor interesați de problemele teoriei și practicii educației artistice și pedagogice.

CONTENT

SECTION I. Theoretical and historical discourse on the problem of development of art and pedagogical education in Ukraine and abroad

	Stefan Purici. FOREWORD	13
1.1.	Larysa Lukianova Social and professional status of the modern teacher in the context of professional and personal development.....	16
1.2.	Heorhiy Filipchuk Actuality of hryhorii skovoroda in the pedagogical profession.....	40
1.3.	Oksana Komarovska Art education in ukraine: trends in pedagogical research.....	60
1.4.	Halyna Sotska News of the development of art and pedagogical education in Ukraine in the context of European integration processes.....	73
1.5.	Lidia Khomych Cultural appropriateness as a basis for professional development of the future teacher.....	90
1.6.	Eugenia Maria Paşca Music education from a historical perspective until the 19th century.....	108
1.7.	Olena Semenoh The concept of 'teacher' in Ukrainian and polish educational discourses...	119
1.8.	Teresa Janicka-Panek The importance of the theory of multiple intelligences in the pedagogical work of primary school teachers.....	143
1.9.	Hlib Holovchenko, Maryna Holovchenko Theoretical discourse of the problem of media education in modern pedagogical thought.....	153
1.10.	Liuboslava Seytsova Motivation to choose the teaching profession.....	170
1.11.	Yuliia Hryshchenko, Svitlana Solomakha The role of the scientific heritage of professor Oksana Rudnytska in the development of Ukrainian art education.....	186
1.12.	Ivan Derda Historical aspects of the development and functioning of the ethnographic process based on the village of Horoshivtsi.....	197
1.13.	Yevhen Churikov, Olha Churikova-Kushnir, Zoia Sophronii Performance technique of a musician as a musicological problem.....	217
1.14.	Veronika Todoschuk The contribution of the Hurmuzachi family to the development of Romanian culture in Bukovina.....	228
1.15.	Viktoriia Prokopchuk Artistic Volyn in local resources: names and fates.....	247

1.16. Yaryna Taniavska	Friedrich Froebel pedagogy and becoming of pre-school education on western Ukrainian territories (1839-1918).....	281
1.17. Viktoriia Tusheva	Ground of essence of professional culture of future teacher of musical art as personality phenomenon from positions culturological approach...	303
1.18. Olena Trynus	Professional activity of O.F. Muzychenko in the formation of Ukrainian pedagogical education in the first quarter of the XX century.....	316
1.19. Vladimir Acatrini, Mihail Acatrini	Promotion of Eusebie Mandicevschi's opera in the press: a historical retrospective.....	330
SECTION II. Innovations in art and pedagogical education: national and european experience		
2.1. Nella Nychkalo, Nataliia Filipchuk, Galina Zagayska	The prospect of training museum educators in Ukraine.....	341
2.2. Myroslava Vovk	The use of ethnomusicological experience in school education.....	357
2.3. Olena Anishchenko	The problem of professional development of teaching staff in the field of adult education: methodological approaches.....	366
2.4. Natalia Sulaieva	Management of non-formal art education in artistic and creativ groups at the institutions of higher pedagogical education.....	377
2.5. Olena Voliarska	European experience in the formation and development of adult health literacy.....	392
2.6. Nataliia Terentieva, Valentin Constantinov	Possibilities of museum potential' using in education: the experience of Ukraine and Moldova.....	402
2.7. Iryna Boychuk, Anton Ivashchuk	«New music» in the context of the work of contemporary composers.....	415
2.8. Lidiia Lymarenko	Training in speech technique: setting up the teacher's speech voice.....	432
2.9. Olha Matveieva	Polycultural direction of modern music and pedagogical education in Ukraine.....	456
2.10. Liubov Kostyk	Formation of speech polycompetency of preschool pupils by means of eidetics.....	467
2.11. Mariia Komisaryk, Kateryna Kuznetsova	Formation of innovative competence in future preschool education specialists.....	488
	About the Authors	510
	Editors	516

З М І С Т

РОЗДІЛ I. Теоретичний та історичний дискурс проблеми розвитку мистецько-педагогічної освіти в Україні і зарубіжжі

Стефан Пуріч. ПЕРЕДМОВА	14
1.1. Лариса Лук'янова Соціально-професійний статус сучасного вчителя у контексті його професійного і особистісного розвитку.....	16
1.2. Георгій Філіпчук Актуалітети Григорія Сковороди у педагогічній професії.....	40
1.3. Оксана Комаровська Мистецька освіта в Україні: тенденції педагогічних досліджень.....	60
1.4. Галина Сотська Актуалітети розвитку мистецько-педагогічної освіти України в контексті євроінтеграційних процесів.....	73
1.5. Лідія Хомич Культуровідповідність як основа професійного розвитку майбутнього вчителя.....	90
1.6. Євгенія Марія Пашка Музична освіта в історичній ретроспективі до XIX ст.	108
1.7. Олена Семенов Концепт учителя в українському та польському освітньому дискурсах.....	119
Тереза Яницка-Панек Значення теорії множинного інтелекту у педагогічній роботі вчителя молодших класів.....	143
1.9. Гліб Головченко, Марина Головченко Теоретичний дискурс проблеми медіаосвіти в сучасній педагогічній думці.....	153
1.10. Любослава Сейцова Мотивація до вибору професії вчителя.....	170
1.11. Юлія Грищенко, Світлана Соломаха Роль наукової спадщини професора Оксани Петрівни Рудницької у розвитку вітчизняної мистецької освіти.....	186
1.12. Іван Дерда Історичні аспекти розвитку і функціонування етнографічного процесу на основі села Горосівці.....	197
1.13. Євген Чуріков, Ольга Чурікова-Кушнір, Зоя Софроній Виконавська техніка музиканта як музикознавча проблема.....	217
1.14. Вероніка Тодошук Внесок родини Гурмузакі у розвиток румунської культури на Буковині	228
1.16. Ярина Танявська Педагогіка Фрідріха Фребеля і становлення дошкільної освіти на західноукраїнських землях (1839-1918).....	281

1.17. Вікторія Тушева	Обґрунтування сутності професійної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва як особистісного феномену з позицій культурологічного підходу.....	303
1.18. Олена Тринус	Професійна діяльність О. Музиченка у становленні української педагогічної освіти першої чверті ХХ ст.....	316
1.19. Володимир Акатріні, Михайло Акатріні	Популяризація діяльності Євсевія Мандичевського у пресі: історична ретроспектива.....	330
РОЗДІЛ II. Інновації у мистецько-педагогічній освіті: національний і європейський досвід		
2.1. Нелля Ничкало, Наталія Філіпчук, Галина Загайська	Перспектива підготовки музейних педагогів в Україні.....	341
2.2. Мирослава Вовк	Використання етномузикознавчого досвіду у шкільній освіті.....	357
2.3. Олена Аніщенко	Проблема професійного розвитку педагогічного персоналу у сфері дорослих: методологічні підходи.....	366
2.4. Наталія Сулаєва	Управління неформальною мистецькою освітою в художньо-творчих колективах закладів вищої педагогічної освіти.....	377
2.5. Олена Волярська	Європейський досвід формування і розвитку медичної грамотності дорослого населення.....	392
2.6. Наталія Терентьєва, Валентин Константинов	Можливості застосування музейного потенціалу в освіті: досвід України і Молдови.....	402
2.7. Ірина Бойчук, Антон Іващук	«Нова музика» у контексті творчості сучасних композиторів.....	415
2.8. Лідія Лимаренко	Тренінг із техніки мовлення: постановка мовленнєвого голосу педагога.....	432
2.9. Ольга Матвєєва	Полікультурне спрямування сучасної музично-педагогічної освіти України.....	456
2.10. Любов Костик	Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників засобами ейдетики.....	467
2.11. Марія Комісарик, Катерина Кузнєцова	Формування інноваційної компетентності у майбутніх фахівців дошкільної освіти.....	488
	Відомості про авторів.....	513
	Укладачі.....	516

CUPRINS

SECȚIUNEA I. Discurs teoretic și istoric asupra problemei dezvoltării educației artistice și pedagogice în Ucraina și în străinătate

	Stefan Purici. CUVÂNT ÎNAINTE	15
1.1.	Larysa Lukianova Statutul social și profesional al profesorului modern în contextul dezvoltării profesionale și personale	16
1.2.	Heorhiy Filipchuk Actualitatea lui Hryhorii Skovoroda pentru profesia pedagogică	40
1.3.	Oksana Komarovska Educația artistică în Ucraina: tendințe în cercetarea pedagogică	
1.4.	Halyna Sotska Noutăți în dezvoltarea educației artistice și pedagogice în Ucraina în contextul proceselor de integrare europeană	73
1.5.	Lidia Khomych Adecvarea culturală ca bază pentru dezvoltarea profesională a viitorului profesor	90
1.6.	Eugenia Maria Pașca Educația muzicală din perspectivă istorică, până în secolul al XIX-lea	108
1.7.	Olena Semenoh Conceptul de „profesor” în discursurile educaționale ucrainene și poloneze	119
1.8.	Tereza Yanytska-Panek Relevanța teoriei inteligențelor multiple în activitatea pedagogică a profesorilor din clasele primare	143
1.9.	Hlib Holovchenko, Maryna Holovchenko Discursul teoretic privind chestiunea educației media în gândirea pedagogică modernă	153
1.10.	Luboslava Sejčová Motivația de a alege profesia de cadru didactic	170
1.11.	Yuliia Hryshchenko, Svitlana Solomakha Rolul moștenirii științifice a profesorului Oksana Rudnytska în dezvoltarea educației artistice ucrainene	186
1.12.	Ivan Derda Aspecte istorice ale dezvoltării și funcționării procesului etnografic pe baza satului Horoshiivtsi	197
1.13.	Yevhen Churikov, Olha Churikova-Kushnir, Zoia Sophronii Tehnica de interpretare a unui muzician ca problemă muzicologică	217
1.14.	Veronica Todoșciuc Contribuția familiei Hurmuzachi la dezvoltarea culturii românești în Bucovina	227
1.15.	Viktoriia Prokopchuk Volyn artistic în izvoarele de istorie locală: nume și destine	247

1.16. Yaryna Taniavska	
Pedagogia lui Friedrich Froebel și devenirea învățământului preșcolar în teritoriile vest-ucrainene (1839-1918)	281
1.17. Viktoriia Tusheva	
Demonstrarea caracterului culturii profesionale a viitorului profesor de artă muzicală drept fenomen de personalitate din perspectiva abordării culturologice	303
1.18. Olena Trynus	
Contribuția profesională a lui O. Muzychenko în afirmarea educației pedagogice ucrainene în primul sfert al secolului XX	316
1.19. Vladimir Acatrini, Mihail Acatrini	
Promovarea activității lui Eusebie Mandicevski în presă: o retrospectivă istorică	330
SECȚIUNEA II. Inovații în educația artistică și pedagogică: experiență națională și europeană	
2.1. Nella Nychkalo, Nataliia Filipchuk, Galina Zagayska	
Perspectiva formării educatorilor muzeelor în Ucraina	341
2.2. Myroslava Vovk	
Utilizarea experienței etnomuzicologice în educația școlară	357
2.3. Olena Anishchenko	
Problema dezvoltării profesionale a personalului didactic în domeniul educației adulților: abordări metodologice	366
2.4. Nataliia Sulaieva	
Managementul educației artistice non-formale în colectivele artistice și creative din instituțiile de învățământ pedagogic superior	377
2.5. Olena Voliarska	
Experiența europeană în formarea și dezvoltarea alfabetizării medicale a populației adulte	392
2.6. Nataliia Terentieva, Valentin Constantinov	
Posibilitățile de utilizare a potențialului muzeal în educație: experiența Ucrainei și a Moldovei	402
2.7. Iryna Boychuk, Anton Ivashchuk	
„Noua muzică” în contextul operei compozitorilor contemporani	415
2.8. Lidiia Lymarenko	
Instruire în tehnica vorbirii: configurarea vocii profesorului	432
2.9. Olha Matveieva	
Orientarea multiculturală a educației muzicale și pedagogice moderne în Ucraina	456
2.10. Liubov Kostyk	
Formarea policompetenței verbale a preșcolarilor prin intermediul eideticii	467
2.11. Mariia Komisaryk, Kateryna Kuznetsova	
Formarea competenței inovatoare la viitorii specialiști în învățământul preșcolar	488
Date despre autori	510
Editori	517

FOREWORD

In the context of European integration changes in the modern scientific and educational space, the problem of reforms in the field of teacher education is becoming more and more relevant due to the establishment of higher education standards in the system of modern teacher training. Accordingly, there is a growing need to study the best European achievements and preserve the valuable national experience in teacher training. That is why it is important to have a professional dialogue between Ukrainian and foreign scholars and teachers to exchange high-quality practices of teacher education, which should be carried out via publications.

The idea of compiling the collective volume “Development of modern art and pedagogical education: national and European context” was to present the experience and innovations in the field of art teacher training, the results of scientific research on the theory and practice of art and pedagogical education in Ukraine and abroad, taking into account European integration processes. The collection of studies brings together original contributions or others that were developed on the basis of previously conducted research and published in various specialized journals or volumes.

The book was initiated by the researchers of the Department of Content and Technologies of Pedagogical Education of the Ivan Ziazun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. The partners of the publication are Stefan cel Mare University of Suceava (Romania), George Enescu National University of Arts (Iasi, Romania), Stefan Batory Academy of Applied Sciences (Skierniewice, Poland), Comenius University (Bratislava, Slovakia), Yuri Fedkovych Chernivtsi National University, Institute of Educational Problems of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Makarenko Sumy State Pedagogical University, Ukrainian Institute of Advanced Training for TV & Radio Broadcast and the Press experts, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, National Pedagogical Dragomanov University, Kherson State University, Rivne State University of Humanities.

The content of the volume consists of two sections (“Theoretical and Historical Discourse on the Problem of Development of Art and Pedagogical Education in Ukraine and Abroad”, “Innovations in Art and Pedagogical Education: National and European Experience”), which highlight the theoretical and historical aspects of the problem of development of art and pedagogical education in Ukraine and foreign countries, as well as present national and European experience in introducing innovations in the training of modern teachers.

The volume will be useful for teachers of higher pedagogical education institutions, in particular for teachers of art faculties and institutes, teachers of out-of-school art education institutions, scholars researching Ukrainian and foreign experience in training a modern teacher, and anyone interested in the theory and practice of art and pedagogical education.

We express our gratitude to the author’s team for their partnership, high professionalism, research ethics, as well as their selfless research and pedagogical activities in the field of teacher education.

Professor Stefan Purici,

*Vice-Rector for University Image, International Relations
and European Development, Stefan cel Mare University of Suceava*

ПЕРЕДМОВА

У контексті євроінтеграційних змін у сучасному науково-освітньому просторі актуалізується проблема реформаційних перетворень у сфері педагогічної освіти, що зумовлено утвердженням стандартів вищої освіти в системі підготовки сучасного вчителя. Відповідно зростає потреба вивчення кращих європейських досягнень та збереження цінного національного досвіду підготовки вчителів. Саме тому важливим є професійний діалог українських і зарубіжних науковців, педагогів з метою обміну якісними практиками педагогічної освіти, що варто здійснювати у публікаційному просторі.

Ідея укладання колективної монографії «Розвиток сучасної мистецько-педагогічної освіти: національний і європейський контекст» полягала у представленні досвіду й інновацій у сфері підготовки педагогів мистецького фаху, результатів наукових досліджень з проблем теорії і практики мистецько-педагогічної освіти в Україні і зарубіжжі з урахуванням євроінтеграційних процесів. Збірка об'єднує оригінальні внески або такі, що були розроблені на основі раніше проведених досліджень та були опубліковані в різних спеціалізованих журналах або томах.

Ініціатором укладання монографії виступили науковці відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України. Партнерами видання є Сучавський університет імені Штефана чел Марє (Румунія), Яський університет мистецтв імені Дж. Енеску (Румунія), Академія прикладних наук імені Антона Баторія (Польща), Університет імені Я. А. Коменського у Братиславі (Словаччина), Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Інститут проблем виховання НАПН України, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Українського інституту підвищення кваліфікації працівників телебачення, радіо і преси. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Херсонський державний університет, Рівненський державний гуманітарний університет.

Зміст монографії становлять два розділи («Теоретичний та історичний дискурс проблеми розвитку мистецько-педагогічної освіти в Україні і зарубіжжі», «Інновації у мистецько-педагогічній освіті: національний і європейський досвід»), у яких висвітлено теоретичний й історичний аспекти проблеми розвитку мистецько-педагогічної освіти в Україні і зарубіжних країнах, а також представлено національний та європейський досвід упровадження інновацій у підготовку сучасного педагога.

Монографічне видання буде корисним для викладачів закладів вищої педагогічної освіти, зокрема для викладачів мистецьких факультетів та інститутів, учителів закладів позашкільної мистецької освіти, науковців, які досліджують український і зарубіжний досвід підготовки сучасного вчителя, всіх, хто цікавиться проблемами теорії і практики мистецько-педагогічної освіти.

Висловлюємо вдячність авторському колективу за партнерську взаємодію, високу професійність, дослідницьку етику, за подвижницьку дослідницьку і педагогічну діяльність у сфері педагогічної освіти.

Професор Стефан Пуріч,

проректор з іміджу університету, міжнародних відносин та європейського розвитку Сучавського університету імені Штефана чел Марє

CUVÂNT ÎNAINTE

În contextul mutațiilor din spațiul științific și educațional generate de integrarea europeană, a devenit actuală chestiunea transformărilor reformatoare în domeniul educației pedagogice, fapt determinat și de aprobarea noilor standarde pentru învățământul superior referitoare la sistemul de formare modernă a cadrelor didactice. Drept urmare, necesitatea de a studia cele mai avansate realizări europene și, concomitent, nevoia de a valoriza experiența națională de formare a dascălilor sunt în creștere. În acest context, devine tot mai important dialogul profesional între cercetătorii și pedagogii ucraineni și cei din străinătate pentru a asimila exemplele de bune practici, fenomen ce merită să se desfășoare inclusiv în spațiul editorial.

Obiectivul editării volumului colectiv *Evoluția artei moderne și a educației pedagogice: context național și european* constă în prezentarea experienței și inovărilor în domeniul formării profesorilor de artă, rezultatelor cercetării științifice privind problemele de teorie și practică a educației artistice și pedagogice în Ucraina și în străinătate, în contextul proceselor de integrare europeană. Culegerea de studii reunește contribuții originale sau dezvoltate pe baza cercetărilor realizate anterior și publicate în diverse reviste sau volume de specialitate.

Inițiatori ai publicării volumului colectiv sunt specialiștii de la Departamentul de Conținuturi și Tehnologii ale Educației Pedagogice din cadrul Institutului de Educație Pedagogică și Educație a Adulților „Ivan Ziaziun” al Academiei Naționale de Științe Pedagogice din Ucraina. Partenerii publicației sunt Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava (România), Universitatea de Arte „George Enescu” din Iași (România), Universitatea de Științe Aplicate „Ștefan Batory” (Skiernewice, Polonia), Universitatea „Comenius” din Bratislava (Slovacia), Universitatea Națională „Yuriy Fedkovych” din Cernăuți, Institutul de Probleme Educaționale al Academiei Naționale de Științe a Ucrainei, Universitatea Națională Pedagogică „Vladimir Korolenko” din Poltava, Universitatea Pedagogică de Stat „Anton Makarenko” din Sumy, Institutul Ucrainean de Formare Avansată a Personalului din Televiziune, Radio și Presă. Universitatea Națională Pedagogică din Kharkiv „Hryhoriy Skovoroda”, Universitatea Națională Pedagogică „Mykhaylo Drahomanov”, Universitatea de Stat din Kherson, Universitatea Umanistă de Stat din Rivne.

Volumul este structurat pe două secțiuni (*Discursul teoretic și istoric privind evoluția educației artistice și pedagogice în Ucraina și în străinătate; Inovări în educația artistică și pedagogică: experiență națională și europeană*), care prezintă aspecte teoretice și istorice ale evoluției educației artistice și pedagogice a educației în Ucraina și în alte țări, precum și experiența națională și europeană de introducere a abordărilor novatoare în formarea pedagogului modern.

Culegerea de studii va fi utilă profesorilor instituțiilor de învățământ superior pedagogic, în special cadrelor didactice de la facultățile și institutele de artă, instituțiile de învățământ artistic extracurricular, cercetătorilor care investighează experiențele ucrainene și internațională în domeniul formării profesorului modern, tuturor celor interesați de problemele teoriei și practicii educației artistice și pedagogice.

Adresăm cuvinte de mulțumire autorilor pentru promovarea relației de parteneriat, responsabilitatea și deontologia profesională, precum și felicitări pentru activitatea de cercetare și predare în domeniul educației pedagogice.

Prof. univ. dr. Ștefan Purici,

Prorector cu Imaginea Universității, Relații Internaționale și Dezvoltare Europeană, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

- Храмов, Г. (2013, 23 жовтня). Симфонія за колючим дротом. Розповідь про композитора, який створив на Колимі і виніс ізГУЛАГу унікальний музичний опус, написаний там на телеграфних бланках. *Україна молода*. № 154.
- Шевчук, С. (2009). Волинь у народознавчих зацікавленнях Павла Чубинського. *Поліссязнавство у фольклорно-етнографічних і літературно-мистецьких дослідженнях*. Рівне: Волин. обереги.
- Шлапак, Л. В. Г. П. *Косміади – художник і педагог*. Україна. Історія великого народу. URL: <http://www.litopys.com.ua/places/viznachn-postat/g-p-kosm-ad-khudozhnik-pedagog/>
- Rola-Bruni, A. (28.01.2019). *Rzym: Tomasz Oskar Sosnowski (1886) – artysta z pierwszych stron gazet*. Naszswiat.it. Polska strona wloch. URL: <https://naszswiat.it/historia/rzym-tomasz-oskar-sosnowski/>
- Orłowicz, M. (1929). *Ilustrowany przewodnik po Wołyniu*. Łuck.
- Przybylski, T. (1973). Lubomirski Kazimierz (1813–1871). *Polski Słownik Biograficzny*. Wrocław Warszawa Kraków Gdańsk : Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, (T. XVIII/1), zeszyt 76.

Ярина Танявська, м. Чернівці, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4270-878X>

ПЕДАГОГІКА ФРІДРІХА ФРЕБЕЛЯ І СТАНОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (1839-1918 рр.)*

Анотація. Дослідження присвячене питанням впливу педагогіки Фрідріха Фребеля на зародження і розвиток системи дошкільних закладів у Західній Україні наприкінці 30-х років XIX – початку XX ст. З'ясовано місце і роль у цьому процесі графині Сузанни Ожаровської і старшого військового комісара Галичини Себастьяна-Віллібальда Шіслера, завдяки яким були організовані перші дошкільні заклади в селі Сороки (нині Сороки-Львівські, 1839) і місті Львові (1840-1841). Здійснено порівняльний аналіз змісту, форм і методів навчально-виховної роботи в перших галицьких дошкільних закладах і в дитячому садку Фрідріха Фребеля, заснованому 1840 р. в Бланкенбурзі (Тюрінгія), виявлено спільні і відмінні підходи до організації освітнього процесу і реалізації методично-дидактичних завдань. Відзначено внесок у становлення дошкільної освіти на західноукраїнських землях теоретиків та практиків дошкільної освіти Леопольда Хімані, Яна-Властимира Свободи, Альберта Фішера, Марії Молнар.

Викремлено і обґрунтовано основні етапи розвитку дошкільного виховання на західноукраїнських землях (Галичині, Буковині і Закарпатті), досліджено характерні риси розвитку і особливості структури дошкільної мережі, організаційні

---

* Певні аспекти, які розглядаються в даній статті, були вже опубліковані в такому виданні: Квасецька, Я.А. (2017). Професійна підготовка вихователів дошкільця на західноукраїнських землях: історичний аспект: монографія. Чернівці: Зелена Буковина.

і теоретико-практичні засади навчально-виховного процесу і професійної підготовки вихователів. Охарактеризовані регіональні форми застосування фребелівської педагогіки дошкільного садка, яка мала абсолютно домінуючий вплив у Галичині і Буковині і значною мірою – на Закарпатті.

Ключові слова: дошкільний заклад, дитячий садок, охоронка, фребелівська школа, фребелівки, освітній процес.

Yaryna Taniavska, Chernivtsi, Ukraine

FRIEDRICH FROEBEL PEDAGOGY AND BECOMING OF PRE-SCHOOL EDUCATION ON WESTERN UKRAINIAN TERRITORIES (1839-1918)

Anotation. *The current research is dedicated to the impact Friedrich Froebel pedagogy had on immersion and development of the system of educational institutions in Western Ukraine in the late 1830s - early 20th century. The place and role in this process of Duchess Suzanna Ozharovska and Senior Military Commissar of Galicia Sebastian Willibald Shissler, who were responsible for organizing first pre-school educational institutions in the village of Soroky (currently Soroky-Lvivski, 1839) and the city of Lviv (1840-1841) have been defined. A comparative analysis of content, forms and methods of educational work in first Galician educational institutions and Friedrich Froebel kindergarten founded in Blankenburg (Thuringen) in 1840 has been conducted, common and different approaches to organizing educational process and completing methodical-didactic tasks have been found. The contribution into becoming of pre-school education on western Ukrainian territories made by theoreticians and practitioners of pre-school education Leopold Chimani, Jan Vlastimir Svoboda, Albert Fischer, and Maria Molnar has been emphasized.*

Main stages of development of pre-school education on Western Ukrainian territories (Galicia, Bukovina and Transcarpathia) have been defined and explained, characteristics of development and peculiarities of the structure of pre-school educational institutions network, as well as organizational and theoretical-practical of educational process and teachers professional training have been researched. Regional forms of applying kindergarten Froebel pedagogy and its absolutely dominant impact in Galicia and Bukovina and quite supporting one in Transcarpathia have been characterized.

Key words: *pre-school educational institution, kindergarten, "okhoronka", Froebel school, Froebel institutions, educational process.*

Період входження західноукраїнських земель (Галичини, Буковини і Закарпаття) до складу Австрійської (Австро-Угорської) імперії залишив свій слід на різних соціально-освітніх і культурних процесах, у тому числі на зародженні та розвитку сфери дошкільного виховання (освіти). За радянських часів з поля зору дослідників здебільшого випадали питання впливу провідних європейських педагогів-теоретиків і практиків, участі в культурно-освітніх процесах представників так званих вищих верств населення, а також форми організації навчально-виховного процесу, методичні підходи до розв'язання педагогічних завдань, які не втратили своєї актуальності і виховного потенціалу в умовах реформування вітчизняної системи освіти. Важливе значення мають також яскраві приклади громадянської ініціативи і служіння суспільним інтересам.

Процес зародження і розвитку дошкільної освіти (виховання) у Галичині, Буковині і Закарпатті характеризується як загальними рисами та тенденціями, так і

суттєвими регіональними відмінностями. Це пов'язано насамперед з тим, що Закарпаття тривалий час адміністративно підпорядковувалося Угорському королівству, яке у складі Австрійської імперії часто застосовувало власні підходи в суспільній і культурно-освітній сферах. Ця тенденція різко посилилася з утворенням дуалістичної Австро-Угорської імперії (1867), коли для угорської і австрійської частин імперії спільними були лише три міністерства – зовнішніх справ, військове і міністерство фінансів⁶⁷⁹.

Зародження дошкільного виховання у Галичині, до якої в середині XIX ст. входила Буковина на правах адміністративного округу, пов'язано з громадською діяльністю двох яскравих представників львівської інтелігенції – графині Сузанни Ожаровської і старшого військового комісара Галичини Себастьяна-Віллібальда Шісслера. Завдяки їхній тісній співпраці перший дошкільний заклад був організований восени 1839 року у маєтку графині Ожаровської в селі Сороки (нині Сороки-Львівські), а приблизно через рік, в жовтні 1840 р., – безпосередньо у Львові (мікрорайон «Кручені стовпи»). Ці події можна вважати цілком закономірними, враховуючи зацікавлення обох осіб ідеями дошкільного виховання і віддане служіння суспільним інтересам.

Графиня Сузанна Ожаровська (пол. *Zuzanna Ożarowska*, нім. *Zuzanna Ozarowska*) народилася 1803 року у Галичині біля Золочева у сім'ї шляхтича Томаша Стрембоша. Спочатку центром маєткового ключа Стрембошів на Золочівщині були Ясенівці, а згодом вони почали розбудовувати під свою резиденцію село Ляцьке⁶⁸⁰.

Складні домашні стосунки, що були пов'язані з невірноважним характером батька Томаша Стрембоша, змусили дівчину у юному віці втікати з батьківського дому і вона опинилася в одному з монастирів міста Львова. Саме там звернув на неї увагу австрійський імператор Франца II, коли прибув до Галичини восени 1823 року. Але ще більше вона сподобалася заступнику командуючого військами королівства Галичини і Лодомерії, представнику імператорського роду Бурбонів графу Фердинанту де Фреснелю, який супроводжував імператора. Незабаром Сузанна стала його дружиною. А коли генерал Фреснель був переведений на службу до Відня, де став командиром надвірної гвардії і забезпечував проведення різних офіційних заходів за участю перших осіб держави, його дружина увійшла до кола наближених осіб імператриці Кароліни Августи Баварської.

Несподівані повороти долі галицької шляхтянки нагадують сюжети чи то пригодницьких романів, чи то казкових історій про Попелюшку. Однак саме вони значною мірою визначили добродійну спрямованість життя і діяльності графині Фреснель. Вона почала проявляти активність у громадських справах житті і невдовзі разом з княгинею Геленею Понінською стала однією з чільних представниць громадського жіночого руху⁶⁸¹.

Під час перебування Сузанни Фреснель у Відні (1829-1831) увагу жіночої громадськості привернула нова соціальна ініціатива, пов'язана із створенням і поширенням закладів догляду за маленькими дітьми («*Kleinkinderbewahranstalten*»), які згодом українською мовою називалися «охоронками», або ж «захоронками».

У 1828 р. завдяки старанням угорської графині Терезії Брунскі і за підтримки імператриці Кароліни Августи був заснований перший дитячий дошкільний заклад у

⁶⁷⁹ Цольнер, Е. (2001). Історія Австрії. Дубасевич, Р., Назаркевич, Х., Онишко, А., Іванчук, Н. (Пер. з нім). Львів: Літопис, 2001. С. 400.

⁶⁸⁰ Łosiowa, Z. (1927). *Zuzanna ze Strzembosów Ożarowska. Bluszcz*, 6. S. 12–14.

⁶⁸¹ Uemtliche Nachrichten. (1824). *Lembergcr Zeitung*, 50. S. 217.

місті Пешті (сучасний Будапешт). У 1830 р. аналогічний заклад був організований у Відні, а відтак у Празі, Банській Бистриці та інших містах імперії⁶⁸². З метою утвердження і розвитку важливого починання у 1831 р. була створена Центральна спілка дитячих охоронних закладів Австрії⁶⁸³.

Віденський період був доволі коротким у житті Сузанни Фреснель, оскільки вже у 1831 р. помер її чоловік і вона змушена була повернутися до Галичини. Однак зацікавлення дошкільними закладами суспільного виховання не зникло.

Коли новим чоловіком Сузанни став далекий родич Стрембошів граф Костянтин Ожаровський, ідея громадського дошкільного виховання трансформувалася у графині в намір заснувати дошкільний заклад в одному зі своїх маєтків поблизу Львова. Нова справа виявилася складнішою, ніж вона сподівалася, однак графиня не відступала перед труднощами.

Її зусилля підтримала популярна віденська громадська і літературно-мистецька газета «Der Adler» («Орел»), яка у вересні 1839 року помістила публікацію під назвою «Перший охоронний заклад для малих дітей у Галичині». У ній зазначалося, що графиня Ожаровська, колишня графиня Фреснель, вирішила заснувати охоронний заклад для малих дітей в одному зі своїх маєтків біля Львова – або в селі Ляшки, або в сусідньому поселенні Сороки. Із цієї причини вона звернулася за допомогою до старшого військового комісара С.-В. Шісслера, який мав певний досвід в організації дошкільних закладів і радо відгукнувся на пропозицію про співучасть у важливій благодійній справі⁶⁸⁴.

Себастьян-Віллібальд Шісслер (Sebastian Willibald Schießler) народився 17 липня 1791 р. в Празі і здобув престижну університетську освіту. Службову кар'єру розпочав 1809 р. у військовому комісаріаті Праги з посади практиканта-канцеляриста, а 1838 р. став старшим військовим комісаром. Окрім Праги, місцями служби стали великі адміністративні центри тодішньої Австрійської імперії – Пльзень, Львів і Грац⁶⁸⁵.

Державна служба не завадила Шісслеру реалізовувати себе в різних сферах суспільного життя – літературі і музиці, театральному мистецтві і книговиданні. Деякі з праць С.-В. Шісслера, як «Прага та її околиці», у 2-х томах (1812), «Повна біографія колишнього французького старшого генерала Моро» (1813), драма «Штурм Праги» (1835), а також зразки християнської поезії для молоді і дітей, викликають інтерес сучасних читачів. Однак свій внесок у літературу С.-В. Шісслер оцінював досить критично і вважав, що найповніше він зумів себе реалізувати в добровільній діяльності, пов'язаній з популяризацією, заснуванням і розвитком дитячого дошкільного виховання⁶⁸⁶.

12 лютого 1835 року С.-В. Шісслер заснував дитячий дошкільний заклад постав у Пльзені – одному з найбільших міст королівства Богемії. Це був перший дошкільний заклад, організований на чеських землях за межами столиці королівства Праги, де на той час діяло 3 аналогічні інституції⁶⁸⁷.

Після переведення на службу у військовий комісаріат Львова (1835) С.-

⁶⁸² Berger, M. (2004). Von der Kleinkinder-Bewahranstalt zum Kindergarten als Bildungsinstitution. *Ausgewählte Aspekte zur Entwicklung des Kindergartens in Österreich*. Unsere Kinder. Sonderausgabe Herbst 2004. S. 2-3.

⁶⁸³ Квасецька, Я.А. (2017). Професійна підготовка вихователів дошкільля на західноукраїнських землях: історичний аспект: монографія. Чернівці: Зелена Буковина. С. 421.

⁶⁸⁴ Die erste Kleinkinderbewahr-Anstalt in Galizien. (1839). *Der Adler*. S. 831

⁶⁸⁵ Allgemeine Deutsche Biographie. (1890). Bd. 31. S. 187.

⁶⁸⁶ Allgemeine Deutsche Biographie. (1890). Bd. 31. S. 187-188.

⁶⁸⁷ Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950. Bd. 10 (Lfg. 47, 1991). S. 118-119.

В. Шіслер, як людина широких громадських і літературних зацікавлень, став знаковою фігурою в столиці Галичини і нав'язав неформальні стосунки з багатьма впливовими особами краю. Тож цілком закономірно, що саме до нього звернулася за допомогою графиня Сузанна Ожаровська, коли зіткнулася із проблемами в організації дошкільного закладу в одному з своїх маєтків під Львовом.

Як писала газета «Der Adler», після зустрічі з Шіслером закінчився тривалий період безрезультатних закликів про співучасть і допомогу у створенні корисного закладу. Важливою суспільною ініціативою зацікавилися кілька благородних меценатів. Тепер «справа рухається швидко, і ми сподіваємося, що принаймні перепон більше не буде»⁶⁸⁸.

Протягом десятиліть побувала версія, що перший дошкільний заклад у Галичині був відкритий у 1840 р. Її джерелом стала стаття про село Сороки в багатотомному «Словнику географічному Королівства польського та інших країн слов'янських»⁶⁸⁹. Однак глибший аналіз статті «Перший охоронний заклад для малих дітей у Галичині» («Die erste Kleinkinderbewahl-Anstalt in Galizien») у німецькомовній газеті «Galizia» від 20 жовтня 1840 р., на яку посилався автор статті у «Словнику географічному», як і інші газетні публікації цього періоду в загальноавстрійських виданнях недвозначно вказують на жовтень-листопад 1839 р.^{690 691}.

Вже наступного 1840 р. в дитячому дошкільному закладі, заснованому й утримуваному графинею Сузанною Ожаровською, виховувалося 50 хлопчиків і дівчаток віком від 3 до 6 років. Це були переважно діти з українських сімей села Сороки. Деяко пізніші статистичні дані (1880 р.) засвідчили, що населення села Сороки складалося в основному з українців (858 осіб). Серед представників інших національностей було зафіксовано лише 16 поляків і 7 німців⁶⁹².

Перший дитячий дошкільний заклад Галичини був розміщений у великому зручному приміщенні, облаштованому відповідно до свого нового призначення.

На стінах просторої навчальної зали були розвішені численні картини різноманітної тематики, а на спеціальних підставках і стелажах – розкладені навчальні речі, що захоплювали цікавість дітей: опудала тварин, статуетки, ремісничі інструменти, господарські знаряддя і макети машин, навіть дитячі ігрові інструменти.

Заняття розпочиналися з короткої молитви і простої пісеньки після того, як діти скоштували ранковий суп. Сніданок, як і обід та вечеря, подавалися дітям за рахунок графині С. Ожаровської. На її цілковитому утриманні перебував і весь дошкільний заклад. Але організація навчально-виховного процесу здійснювалося на основі методичних розробок С.-В. Шіслера, який займався підготовкою педагогічного і наглядового персоналу, організацією навчально-виховного процесу.

Окремі газетні публікації проливають світло і на теоретико-практичні засади функціонування закладу, і педагогічні погляди С.-В. Шіслера, який вважав, що дошкільна інституція – це не справжня школа, а лише охоронний дитячий заклад з підготовки дітей до школи і навіть до майбутнього життя.

⁶⁸⁸ Die erste Kleinkinderbewahr-Anstalt in Galizien. (1839). *Der Adler*, 831.

⁶⁸⁹ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. T. I-XV. Warszawa: nakładem Władysława Walewskiego, 1880-1902. S. 166-167.

⁶⁹⁰ Die erste Kleinkinderbewahr-Anstalt in Galizien. (1840). *Galicia. Zeitschrift zur Unterhaltung, zur Kunde des Vaterlandes, der Kunst, der Industrie und des Lebens*, 48, 190–191.

⁶⁹¹ Kleinkinder-Bewahranstalten. (1841). Zweiter Artikel. *Jurende's Mährischer Wanderer*. Brünn. S. 377–386.

⁶⁹² Квасецька, Я.А. (2017). Професійна підготовка вихователів дошкільля на західноукраїнських землях: історичний аспект: монографія. Чернівці: Зелена Буковина. С. 36.

Тому він повинен:

- 1) забезпечити вільний фізичний і психічний розвиток дітей без застосування примусу чи інших невідповідних засобів;
- 2) турбуватися про захист дітей від усього, що може негативно позначитися на їх психічному стані чи фізичному здоров'ї;
- 3) збуджувати розумові здібності дітей, а не спрямовувати їх на здобуття конкретних знань;
- 4) піклуватися, щоб діти позбавлялися поганих звичок;
- 5) збуджувати релігійні почуття, оживлювати дитячі благочестиві помисли і покірність через християнське виховання⁶⁹³.

Згідно з розробленими С.-В. Шіслером методичними рекомендаціями, основну увагу професійний педагог повинен був звертати на те, щоб не втомлювати дітей тривалою зосередженістю на окремих предметах, а чергувати вивчення букв з читанням, початки арифметики з короткими моральними казками, після цього переходити до декламування прислів'їв і життєвих правил, а ще, відповідно до дитячого віку, вести розмови про Бога і релігію.

Різнопланові теми для занять забезпечували і численні речі, що були розміщені у навчальній кімнаті. Учитель пояснював їх походження, складові частини, особливості вживання і користь від них. С.-В. Шіслер вважав, що було б жорстоко по відношенню до малюків, якби їх, звиклих до руху, «засудити» на годину сидіння на місці. Тому кожне заняття не тільки тривало лише півгодини, а ще й двічі переривалося, коли діти за командою вчителя виконували різні рухливі вправи, ходили по колу під барабанний дріб тощо.

Кілька годин на день призначалися для звичайних дитячих ігор, які, наскільки дозволяв сезон і погодні умови, проводилися на просторій галявині, розміщеній біля закладу. Просто граючись, діти вели звичайні розмови, наче у себе вдома, у колі сім'ї. Таким чином закладався місточок між домашнім і громадським вихованням, а педагоги-вихователі, намагаючись уникнути навіть найменшого натяку на педантизм, прищеплювали певні корисні навички і при цьому оберігали від можливих фізичних нещасних випадків, поширених серед дітей, що залишалися вдома без нагляду⁶⁹⁴.

Оцінюючи з висоти XXI ст. підходи Себастьяна-Віллібальда Шіслера до організації навчально-виховного процесу в середині XIX ст., необхідно відзначити, що окремі з них зберегли свою актуальність і перегукуються з теперішніми методичними рекомендаціями, особливо щодо проведення комбінованих та інтегрованих занять, їх тривалості і супроводу фізичними вправами, а також ігрової діяльності. Не випадково використання в навчально-виховному процесі гри, як основного методу виховання дітей, розвитку їхньої розумових і фізичних здібностей, дало підстави деяким авторам наприкінці XIX ст. стверджувати, що перший дошкільний заклад Галичини у селі Сороки був організований за системою Ф. Фребеля⁶⁹⁵.

Друга дошкільна інституція на землях Західної України прийняла дітей 1 жовтня 1840 р. у Львові, будинок №505 4/4. Виховний заклад постав не тільки з ініціативи, але й завдяки особистим коштам військового надкомісара С.-В. Шіслера, який став

⁶⁹³ Die erste Kleinkinderbewahr-Anstalt in Galizien. (1840). *Galicia. Zeitschrift zur Unterhaltung, zur Kunde des Vaterlandes, der Kunst, der Industrie und des Lebens*, 48, 190.

⁶⁹⁴ Там само. С. 190–191.

⁶⁹⁵ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. T. I-XV. Warszawa: nakładem Władysława Walewskiego, 1880-1902. S. 167.

безпосереднім його засновником⁶⁹⁶. На перших порах заклад іменувався «інститутом утримання і наглядання малих дітей», потім – «інститутом охорони малих дітей», «охоронча шкілька», а згодом утвердилася назва «охоронка».

«Кілька слів про інституцію, засновану ц.-к. старшим комісаром п. Шісслером для утримання і нагляду за дітьми убогих родичів протягом того часу, коли ті ж займаються денними заробітками» – таку розлогу назву мала стаття в часописі «Gazeta Lwowska», яка вже 10 листопада 1840 р. відгукнулася на відкриття у Львові незвичайного добротинного закладу. Намагаючись якомога точніше передати призначення нової інституції, невідомий автор газетної публікації взяв за основу назви слова з рекламного напису, що був вивішений на фронтоні будинку, у якому перебувала дошкільна охоронка⁶⁹⁷.

Завдяки своїм спіралеподібним колонам, що розміщувалися з обох боків біля головного входу, будинок отримав назву «На кручених стовпах». Він простояв майже до початку Першої світової війни і розташовувався на стику нинішніх вулиць І. Франка та К. Левицького.

Приміщення, орендоване для дошкільного виховного закладу, було великим, світлим, красиво оформленим. Посередині кімнати були розставлені маленькі лавочки, а довкола розкладені різноманітні іграшки і навчальні предмети, завдяки яким діти і бавилися, і пізнавали навколишній світ. Привертали увагу об'єкти рослинного та тваринного світу, картини з історії та релігії, макети сільськогосподарської техніки (млини, кузні, вітряки, лісопилки і т.д.), справжні інструменти, промислові, ремісничі і мистецькі вироби, різні види насіння, нитки, тканини і вовняні вироби. Цікавість хлопчиків викликала гауптвахта з озброєними солдатами, а на піску, який заповнював скриню, діти креслили паличками різні риски, літери, фігури. На дротях були розвішені цифри і букви алфавіту⁶⁹⁸.

Автор газетної статті звернув увагу на конструкторський набір, що складався з різних видів блоків, квадратів, кубів, балок та арок. За своїм функціональним призначенням він асоціювався з деякими з дитячих «дарів» Ф. Фребеля, які він пропагував на той час у своєму виховному закладі в Бланкенбурзі⁶⁹⁹.

Автору здалося, що він потрапив чи то до казкового королівства, де разом з чародієм Обероном проживають Феї та Ельфи, чи на розквітлий сільський городець, де тягнулися до сонця голівки маку, нагадуючи допитливі дитячі голівки.

Порівняння дошкільного закладу з сільським садком-городцем виявилось у львівського газетяра напрочуд вдалим і далекоюсяжним. Адже дошкільні заклади Ф. Фребеля, названі ним того ж 1840 р. *дитячими садками*, на Західній Україні почали згодом іменуватися *фребелівськими городцями* (пол. мовою – *ogródki Froebrowski*).

Німецький педагог Фрідріх Фребель (1782–1852) здійснив основну перебудову змісту і форм занять маленьких дітей у дитячих інституціях, які більше не орієнтувалися

⁶⁹⁶ Квасецька, Я.А. (2017). Професійна підготовка вихователів дошкільля на західноукраїнських землях: історичний аспект: монографія. Чернівці: Зелена Буковина. С. 39.

⁶⁹⁷ Słów kilka o instytucie założonym przez c. k. nadkomisarza wojennego p. Schiesslera, dla przechowania i dozoruвання dzieci ubogich rodziców przez ten czas, w którym ciż dziennemu zarobkowi się oddają. (1840). *Gazeta Lwowska*, 133. S. 324.

⁶⁹⁸ Słów kilka o instytucie założonym przez c. k. nadkomisarza wojennego p. Schiesslera, dla przechowania i dozoruвання dzieci ubogich rodziców przez ten czas, w którym ciż dziennemu zarobkowi się oddają. (1840). *Gazeta Lwowska*, 133. S. 324.

⁶⁹⁹ Дем'яненко, Н.М. (2007). Загальносвітовий контекст фребелівського педагогічного руху. *Історико-педагогічні студії: наук. часоп.*, 1, 70–79. Дем'яненко, Н.М. (Голов. ред.). К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. С. 77.

на шкільний зразок. На межі тридцятих – сорокових років XIX ст. він розпочав практичну реалізацію своєї педагогічної концепції. У 1837 році у Бланкенбурзі (Тюрінгія) педагог заснував «центр догляду, ігор та діяльності» для маленьких дітей, а 28 червня 1840 р. завдяки його старанням у тому ж місці був відкритий перший «дитячий садок», який започаткував нову сторінку дошкільної педагогіки⁷⁰⁰.

Запропонована Фрідріхом Фребелем назва виявилася напрочуд вдалою. Вона, по-перше, підкреслювала особливу важливість у житті людини раннього дитинства і потребу відповідного турботливого піклування про нього на основі принципу природовідповідності. По-друге, наголошувала на відмінності змісту дошкільного виховання, форм і методів від шкільної теорії та практики. По-третє, запроваджувала важливий компонент дошкільного закладу у вигляді саду чи зручного окультуреного подвір'я, де мали проводитися більшість занять. І, нарешті, вказувала на необхідність професійної підготовки вихователів-«садівничок» і реалізації принципу «професійного материнства»⁷⁰¹.

Основою педагогіки дитячого садка вважалася гра, завдяки якій дитина, наслідуючи дорослих, вправляється у правилах і нормах моралі, тренує волю, розвиває фантазію і творчість. Дидактичним матеріалом для розвитку сенсорики і пізнання навколишнього світу були так звані «дари» («дарунки») – м'яч, куля, куб, циліндр, плитки і кубики розділеного на частинки великого кубу, завдяки яким діти отримували знання про різні геометричні тіла, про форму, величину і просторові відношення⁷⁰².

Аналізуючи організаційні засади діяльності «дитячого садка» Фребеля і перших дошкільних закладів у Галичині, відкритих у 1839-1841 рр., а також форми і засоби виховання, можна виділити низку подібних підходів як до мети і завдань дошкільних закладів, так і до загальних принципів організації освітнього процесу. Найбільш характерними з них є:

- визнання дошкільного закладу як сполучної ланки між домашнім вихованням і школою;
- створення освітнього осередку з особливими навчально-дидактичними засобами, формами і методами освітньої роботи;
- ставлення до гри як провідної діяльності дітей дошкільного віку і всебічного розвитку;
- визнання потреби професійно-педагогічної підготовки наглядного персоналу - керівників закладу, учителів (вихователів) і помічників (нянь), практичні кроки щодо реалізації цього завдання;
- створення відповідних умов на базі зручних і просторих приміщень і прибудинкових ділянок, які б дозволи проводити численні заняття на свіжому повітрі;
- формування основних напрямів діяльності з метою реалізації триєдиних педагогічних завдань – догляду, виховання і підготовки до школи.
- визнання дошкільного закладу як важливої форми соціалізації дітей і підготовки до подальшого життя.

Разом з тим важко не помітити і чимало відмінностей, які характеризували обговорювані заклади. Якщо дитячий садок Ф. Фребеля призначався насамперед для

---

⁷⁰⁰ Kellner, M.W. (2009). Aus-und Weiterbildung österreichischer Kindergartenpädagoginnen aus historischer und zukünftiger Perspektive: Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz. Graz. URL: <https://u.to/EKmeGw> (дата звернення: 20.08.2021). S. 109-110.

⁷⁰¹ Vihnan H. Fröbels Idee. (1910). *Bukowiner Schule*. S. 217-221.

⁷⁰² Поніманська, Т.І. (2006). Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Академвидав. С. 91.

дітей із заможних сімей, які мали можливості двічі на день приводити їх для розвивальних занять, то дошкільні заклади у Львові відвідували дошкільнята здебільшого незаможних сімей. Діти перебували в закладі протягом всього дня, допоки батьки були зайняті роботою.

Фребель створював свій дитячий садок не тільки для дітей, але й для матерів, які мали можливість бачити дошкільний заклад крізь призму своїх материнських функцій, здобувати знання і поглиблювати навички грамотного виховання⁷⁰³. Натомість Шіслер ставив значно скромнішу мету – він намагався навчати молодих дівчат для роботи в заможних сім'ях у якості вихователів-гувернанток.

Ядром педагогічної концепції дитячого садка Фрідріха Фребеля були його методичні матеріали, що увійшли в історію як «дари Фребеля». Як свідчать деякі газетні згадки, подібні конструкторські набори були запроваджені і в перших львівських дошкільних закладах. Але на підставі аналізу газетних публікацій можна зробити висновок, що навчально-виховний процес вівся в загальному на базі науки про речі, що була запропонована видатним педагогом Яном Коменським, а реалізовано його послідовником Яном-Властіміром Свободою (1803–1844) в перших чеських дошкільних закладах⁷⁰⁴.

З досвідом роботи перших дошкільних закладів Австрійської імперії Я.-В. Свобода ознайомився у Відні. Але в процесі своєї виховної практики він дійшов висновку про необхідність зміни характеру дошкільного закладу. Він вважав, що у віденських охоронках надто суворі умови утримання дітей і перебільшена увага до порядку і дисципліни.

Розкриваючи зміст роботи дитячого дошкільного закладу (охоронки), Я.-В. Свобода зазначав: «Охоронка – це не школа, а будинок виховання. Охоронка має заступати або підтримувати початкове виховання домашнє – материнське»⁷⁰⁵. Свої погляди на дошкільне виховання дітей педагог узагальнив у праці, що побачила світ 1839 р. і стала навчально-методичним посібником для працівників дошкільних закладів і батьків⁷⁰⁶.

Заняття в охоронці Я.-В. Свободи мали характер науки про речі, що тривали по 2 години на день. Потім діти займалися іграми – довільними, рухливими, наслідувальними. Останні, зокрема, призначалися для ознайомлення дітей з ремісничими знаряддями і домашніми речами та традиційним одягом. Вихователі турбувалися, щоб діти багато часу проводили в саду і на городі, щоб заняття поєднували з іграми.

Ці деталі дуже близькі до газетних описів про львівські дошкільні заклади.

На жаль, залишається нез'ясованим питанням, як саме і де саме перші вчителі-вихователі галицьких дошкільних закладів здобували професійні знання для ведення виховної роботи, в якій саме формі брав участь у цьому процесі С.-В. Шіслер. З огляду на тісні контакти С.-В. Шіслера як зі своїм рідним містом Прагою, так і з містом Пльзень, де він заснував свій перший дошкільний заклад, можна допустити, що саме ці місця стали осередком навчання перших львівських дошкільних педагогів. Щоправда, в

⁷⁰³ Vihnan H. Fröbels Idee. (1910). *Bukowiner Schule*. S. 218.

⁷⁰⁴ Квасецька, Я.А. (2017). Професійна підготовка вихователів дошкільця на західноукраїнських землях: історичний аспект: монографія. Чернівці: Зелена Буковина. С. 96.

⁷⁰⁵ Bobrowska-Nowak, W. (1978). *Historia wychowania przedszkolnego*. Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne. S. 131.

⁷⁰⁶ Там само. S. 130.

описах навчального-виховного процесу в галицьких дошкільних закладах проглядаються чіткі аналогії не тільки з рекомендаціями чеського педагога Я.-В. Свободи, але й методичними розробками Леопольда Хімані, автора першого австрійського «Посібника для навчителів у будинках охорони малих дітей» (1832).

Що ж до С.-В. Шіслера, то доступні на нинішній день джерела уможливають говорити про його роль як талановитого педагога-адапатора тодішніх методик для навчально-виховного процесу у дошкільних закладах Галичини і Богемії. Його підходи до організації дошкільних закладів і виховної практики були доволі раціональними і обґрунтованими, успішна, про що свідчать тривале життя організованих ним закладів. Суголосність окремих методичних занять з сучасними формами організації занять є ознакою глибокого проникнення в зміст, теорію і практику дошкільної освіти.

Працівниць перших дошкільних закладів, що набули поширення в 20–30-х роках ХІХ ст. у Європі, зокрема в Австрії, називали здебільшого *доглядальницями*. Така назва пов'язана з пріоритетом у їх роботі охоронної і доглядальної функцій. Найчастіше це були соціально активні жінки – члени громадських товариств з охорони маленьких дітей або ж представниці чернечих організацій, що працювали під керівництвом чоловіків – світських учителів або священників (ченців)⁷⁰⁷.

Засновник одного з перших дошкільних закладів в Австро-Угорщині Я.-В. Свобода дібрав для назви дитячої доглядальниці слово *пестунка* (*pěstounka*), що згодом вживалося і на означення професії дошкільного вихователя. У 20–30-х роках ХХ ст. *пестунками* називали вихователів і на Закарпатті, коли воно входило до складу Чехо-Словацької республіки (ЧСР). У 1934 р. Міністерство освіти ЧСР змінило офіційну назву *пестунка на учителька* дитячих садків (материнських шкіл)⁷⁰⁸.

Німецький педагог Ф. Фребель, реформувавши дошкільну виховну систему, запропонував нову професійну назву для працівниць свого дошкільного закладу – *дитяча садівниця* (*Kindergärtnerin*). Вона відображала, по-перше, жіноче призначення нової професії, а по-друге, символічно вказувала на схожість дітей з рослинами у саду, що потребують умілого і ретельного догляду, підкреслювала необхідність спеціальної підготовки персоналу⁷⁰⁹.

Із запровадженням виховної системи Фребеля в різних країнах представники вищих верств суспільства нерідко вживали прямі запозичення з німецької мови терміну *Kindergärtnerin*. Його поширенню сприяли німецькомовні навчальні заклади, зокрема Чернівецькі чоловічі і жіночі учительські семінарії. Результатом перекладу з німецької стали терміни *дитяча садівниця* і *дитяча огороднича*, варіантність яких пов'язана з регіональними особливостями перекладу слів *Kindergärten* і *Gärten*,

У польській і українській мовах лексема *Gärten*, при перекладі з німецької, мала два значення – *сад* і *город*, зменшувальні форми – *садок* і *городець-огородець*. Слово *город* у ХІХ ст. було значно поширенішими і вживалося на означення не тільки грядки для овочевих культур, а й всієї присадибної ділянки, де розміщувалися також квітник, куці і фруктові дерева. Ця ділянка, як правило, була огорожена і вважалася

⁷⁰⁷ Kellner, M.W. (2009). Aus-und Weiterbildung österreichischer Kindergartenpädagoginnen aus historischer und zukünftiger Perspektive: Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz. Graz. URL: <https://u.to/EKMeGw> (дата звернення: 20.08.2021). S. 87.

⁷⁰⁸ Квасецька, Я.А. (2017). Професійна підготовка вихователів дошкільної освіти на західноукраїнських землях: історичний аспект: монографія. Чернівці: Зелена Буковина. С. 24.

⁷⁰⁹ Kellner, M.W. (2009). Aus-und Weiterbildung österreichischer Kindergartenpädagoginnen aus historischer und zukünftiger Perspektive: Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz. Graz. URL: <https://u.to/EKMeGw> (дата звернення: 20.08.2021). S. 109-110.

безпечними місцем. Крім того, слово *город* частково асоціювалося зі словом *гóрод* – фортецею, замком чи містом із захисними укріпленнями. Таким чином *дитячий садок* постав на західноукраїнських землях у формі *фребелівської городець-огородець* – польською мовою *ogródek Froebelski*, а також *фребелівська шкілка*⁷¹⁰.

Втім і дитячі садки-городці, і дитячі вихователі-садівниці (фребелічки) розпочали свою діяльність на західноукраїнських землях лише на початку 70-х років XIX ст., коли після тривалого періоду заборони фребелівської виховної системи вона була відроджена і офіційно прийнята в багатьох європейських країнах, у тому числі і Австро-Угорщині.

Офіційним визнанням фребелівської педагогічної теорії і практики в австрійській частині Австро-Угорщини можна вважати 1869 р., коли був прийнятий базовий освітній закон про народні школи. Згідно з ним дитячі дошкільні заклади (дитячі садки і охоронки) ставали первинною ланкою системи народної освіти, а на базі новостворених жіночих учительських семінарій передбачалося розпочати професійну підготовку дошкільних педагогів⁷¹¹.

Дещо раніше, а саме в 1868 р., був прийнятий закон про освіту в угорській частині Австро-Угорщини. Два параграфи цього закону – 121 і 122 – стосувалися організації і функціонування дошкільних закладів. Закон передбачав елементарне навчання дітей в обсязі таких дисциплін, як релігія, фізична культура, співи. Особлива увага приділялася опануванню читання, письма, «науки чисел» (лічба в уяві), а також проведенню ігор-занять за методикою Фрідріха Фребеля, розробленою ним у праці «Виховання людини» (1826)⁷¹².

22 червня 1872 р. австрійське Міністерства віросповідань і освіти затвердило положення про дитячі садки і споріднені з ними заклади. Стихійному процесу розвитку дошкільних закладів, що тривав в Австрії більш як сорок років, була надана чітка правова форма. Громадські інституції для дітей дошкільного віку визнавалися важливою умовою ефективної діяльності самої народної школи⁷¹³.

Міністерський акт встановлював 3 типи дошкільних закладів:

дитячі садки (Kindergärten), охоронні дитячі заклади (Kindebewahranstalt), тобто охоронки (захоронки) і *ясла (Krippen)*. Кожен заклад виконував свої особливі завдання, що стосувалися як нагляду і догляду за дітьми, так і виховної діяльності.

Найважливішу роль у системі дошкільних інституцій розпорядження Міністерства віросповідань і освіти відводило *дитячим садкам (дитячим або фребелівським огородецьям)*. У розділі «Мета й організація» положення про дитячі садки зазначалося, що вони мають своїм завданням підтримувати і доповнювати сімейне виховання дітей дошкільного віку, щоб через упорядковану практику фізичного і розумового виховання, а також природного духовного виховання готувати їх до навчання в народній школі.

Засобами у цій важливій справі мали слугувати заняття, що створюють і формують пориви до активної діяльності, рухливі ігри зі співками і без них, наочність і

⁷¹⁰ Квасецька, Я.А. (2017). Професійна підготовка вихователів дошкілля на західноукраїнських землях: історичний аспект: монографія. Чернівці: Зелена Буковина. С. 25-26.

⁷¹¹ Там само. С. 18.

⁷¹² Реґо, Г.І. (2010.) Дошкільне виховання у Закарпатті: витоки й історія розвитку (1836 – 1918 рр.). Ужгород: Патент. С. 51-52.

⁷¹³ Fischer, A. S. (1888). Der Kindergarten. Theoretisch-praktisches Handbuch. Mit 2 Holzschnitten und 25 lithographierten Tafeln. Dritte verbesserte Auflage. Wien: Alfred Hölder, k. Hof- und Universitäts-Buchhändler. S. 162-165.

бесіди про предмети та картини, розповіді та декламування віршів, корисна легка садова робота. Водночас суворо заборонялися заняття на зразок шкільних⁷¹⁴.

Згідно з § 4 міністерського положення всі садки поділялися на суспільні (громадські) та приватні. До перших належали садки, засновані краями, шкільними окружними органами і місцевими громадами. До інших – дошкільні заклади, засновані і утримувані товариствами та приватними особами.

Дитячий садок працював щодня, за винятком неділі і святкових днів, протягом 2–3-х годин у першу половину дня і 2-х годин після обіду. Втім, він міг приймати дітей і на довше, забезпечуючи нагляд і харчування. Кількість дітей не повинна була перевищувати 40 осіб на 1 виховательку.

Дитячі охоронні заклади (охоронки, захоронки) приймали дітей від трьох років. Метою їх діяльності було здійснення нагляду за дітьми з сімей робітників, забезпечення відповідної зайнятості дітей, привчання їх до охайності, порядку і добрих звичаїв, а також виховання любові до праці.

Згідно з міністерським документом охоронки мали дещо нижчий статус, ніж дитячі садки, хоча за суспільною значимістю теоретики і практики дошкільного виховання підкреслювали саме їхня значення⁷¹⁵.

До споріднених з дитячими садками закладів належали також *ясла (захисти для грудних дітей)*, що призначалися для здорових дітей, особливо з робітничих верств, від народження і до кінця другого, частково третього року життя. Ці заклади протягом дня наглядали за дітьми, поки батьки працювати і заробляти поза домом.

Організаційно-правові засади діяльності дошкільної сфери на підгірських землях впорядкував закон «Про дошкільну освіту» від 1891 р. Згідно з ним передбачалося створення дошкільних закладів у формі дитячих садків, постійних і тимчасових притулків, які повинні були забезпечити опіку дітей від 3 до 6 років, навчати їх санітарно-гігієнічних правил, сформувані норми поведінки, розвивати фізичні, психічні та моральні якості⁷¹⁶.

Усі дошкільні заклади повинні були працювати безперервно протягом дня, а вимоги до педагогічно-наглядового персоналу були дещо нижчими, аніж в австрійській частині Австро-Угорщини. Якщо в Галичині і Буковині професійна освіта була обов'язковою для вихователів і дитячих садків, і дитячих охоронок, то на Закарпатті така вимога стосувалася лише педагогічних працівників дитячих садків. Натомість дитячі притулки (постійні і тимчасові) могли перебувати під наглядом опікунки – жінки з високими морально-етичними якостями.

Згідно з австрійським законом про народні школи від 14 травня 1869 р. передбачалося створення зразкових дитячих садків при жіночих учительських семінаріях, які мали служити школою практичної підготовки майбутніх вихователів. Перші жіночі учительські семінарії у Галичині були засновані 1871 р., але відкриття зразкових дитячих садків затримувалося. У Галичині і на Буковині не було фахівців, що працювали б за фребелівською педагогічною системою. Тому крайовим шкільним

⁷¹⁴ Fischer, A.S. (1888). Der Kindergarten. Theoretisch-praktisches Handbuch. Mit 2 Holzschnitten und 25 lithographierten Tafeln. Dritte verbesserte Auflage. Wien: Alfred Hölder, k. Hof-und Universitäts-Buchhändler. S. 162.

⁷¹⁵ Барановський, М. (1901). Педагогіка: для семінарій учительських і вчителів шкіл народних. Кобилянський, Ю. (Перек. з польськ). 4-е вид. Чернівці: Руська Рада. С.83.

⁷¹⁶ Pego, G.I. (2010.)Дошкільне виховання у Закарпатті: витоки й історія розвитку (1836 – 1918 pp.). Ужгород: Патент. С. 59.

радам довелося шукати можливості підготовки вихователів в інших містах Австро-Угорщини.

Крайова шкільна рада Галичини зацікавилася діяльністю педагогічних курсів і сполученого з ними дитячого садка, організованих Матеусом Герфартером у Куфштайні (Тироль). Це був перший педагогічний заклад в Австрії, що діяв відповідно до міністерського розпорядження 1872 р. До нього прибули випускниці галицьких учительських семінарій Ю. Відман, В. Марклувна, Ф. Зельончанка, М. Шиллінг, які під керівництвом учительки Львівської жіночої семінарії С. Вехслерової опанували фребелівську дошкільну теорію і практику. Невдовзі В. Марклувна захворіла і змушена була повернутися додому, а на її місце відрядили В. Радванську⁷¹⁷.

Характерною особливістю тирольських курсів була оригінальна навчальна програма підготовки вихователів, складена деканом М. Герфартером за участі Берти Маренгольц-Бюлов – однієї з яскравих послідовниць Ф. Фребеля, яка активно поширювали ідеї дитячого садка і фребелівської методики у різних країнах Західної Європи. Вона написала перший посібник з фребелівської педагогіки, що побачив світ французькою мовою. Згодом побачили світ її твори «Праця і нове виховання за методом Фребеля» («Die Arbeit und die neue Erziehung nach Fröbels Methode». Berlin 1866), «Дитина та її природа. До розуміння педагогічної теорії Фребеля» («Das Kind und sein Wesen. Beiträge zum Verständnis der Fröbelschen Erziehungslehre». Kassel 1868) та ін.⁷¹⁸.

Навчальними предметами на курсах у Куфштайні були:

- антропология з особливим наголосом на природу дитини та її фізичний та розумовий розвиток;
- дієтетика з рекомендаціями щодо природного догляду за розумовим і фізичним здоров'ям дитини;
- педагогіка як наука виховання за принципами Фребеля;
- теорія і практика дитячого садка;
- теорія геометричних форм і малювання;
- мовленнєві та предметні заняття
- співи;
- фізичні вправи.

У червні 1874 р. галицькі учениці склали іспит з теорії і практики дитячого садка і отримали право керувати закладами Фребеля. А вже у вересні відбулося відкриття зразкового дитячого садка (фребелівського огородженого) при Львівській цісарсько-королівській (ц.-к.) жіночій семінарії. Для закладу спочатку виділили малий передпокій і дві невеликі кімнати, що змогли вмістити близько 30 дітей. Згодом адміністрація семінарії взяла в оренду приміщення в сусідньому домі, що складалося з трьох просторих кімнат. Кількість відвідувачів дитячого садка значно зросла й іноді перевищувала 100 хлопчиків і дівчаток⁷¹⁹.

Того ж 1874 р. дитячий дошкільний заклад було відкрито при Перемишльській

---

⁷¹⁷ Baranowski, M. (Red.). (1897). C. k. Seminarya nauczycielskie męskie i żeńskie Krolestwa Galicji i W. Ks. Krakowskiego w okresie 1871–1896. M. Lwów: Dyr. Semin. naucz. galic. S. 147.

⁷¹⁸ Цольнер, Е. (2001). Історія Австрії. Дубасевич, Р., Назаркевич, Х., Онишко, А., Іванчук, Н. (Пер. з нім). Львів: Літопис. S. 116–117.

⁷¹⁹ Baranowski, M. (Red.). (1897). C. k. Seminarya nauczycielskie męskie i żeńskie Krolestwa Galicji i W. Ks. Krakowskiego w okresie 1871–1896. M. Lwów: Dyr. Semin. naucz. galic. S. 147.

учительській семінарії, а в травні 1875 р. – при Краківській⁷²⁰. Керівниками дитячих дошкільних закладів при вчительських семінаріях Галичини стали: Ф. Зельончанка (Львів), В. Радванська (Перемишль) і М. Шиллінг (Краків).

16 серпня 1875 р. австрійське Міністерство віросповідань та освіти прийняло рішення про відкриття «зразкового дошкільного закладу» при Чернівецькій жіночій учительській семінарії. Згідно з цим розпорядженням, дитячий садок мав бути організований на початку 1875-1876 навчального року⁷²¹. Однак на Буковині на той час не виявилось жодної дипломованої виховательки і дирекція Чернівецької учительської семінарії відрядила вчительку народної школи Гелену Сливінську до австрійського м. Грац, де місцева державна жіноча вчительській семінарії однією з перших серед аналогічних закладів Австрійської держави налагодила підготовку дошкільних педагогів. Фребелівські курси тут були відкриті вже у 1872 р., а в 1873-1874 навчальному році на них навчалось 20 учениць, у тому числі 16 постійних учениць і 4 гості⁷²².

Після успішного теоретичного навчання і відповідної практики Г. Сливінська повернулася в Чернівці, очоливши зразковий дитячий садок учительської семінарії. Відкриття першого дошкільного закладу на Буковині викликала велику зацікавленість батьків. У 1876–1877 навчальному році тут виховувалося 74 дитини (34 хлопчики і 40 дівчаток), а наступного – 76 дітей⁷²³. Але згодом кількість вихованців була обмежена 60-ма особами, тому що переповнений заклад ускладнював практичну підготовку майбутніх вихователів.

Місце і роль фребелівської теорії в дошкільних закладах і навчальних курсах для вихователів добре розкриті у працях Альберта Фішера – організатора перших приватних курсів для вихователів у Відні (1868), автора посібника «Дитячий садок. Теоретико-практичний посібник», перше видання якого побачило у 1873 р. Саме Альберт Фішер відповідав за організацію експозиції про розвиток дошкільної справи в Австрійській державі на Всесвітній виставці, яка була влаштована 1873 року у Відні. За підсумками цієї виставки Альберт Фішер підготував доповідь, в якій особливу увагу приділив розвитку і впровадженню фребелівської теорії дитячого садка⁷²⁴.

За оцінкою доповідача, заклади для дітей дошкільного віку тільки тоді можуть мати по-справжньому добрий виховний ефект, якщо в них фізичне і розумове виховання буде рівномірним і повністю відповідатиме віку дітей.

Згідно з фребелівською методикою найважливішими виховними засобами дитячого садка на початку 70-х років XIX ст. вважалися:

1. **Рухливі ігри.** У кімнаті або за сприятливої погоди в саду діти імітують якусь діяльність людини, певний відомий процес у природі. Свої рухи і дії хлопчики та дівчатка супроводжують співами. Діти також виконують гімнастичні вправи, розвивають свої почуття такту і тону. Завдяки відтворенню пережитих і пояснених процесів та дій, розучуванню текстів і мелодій пісень, що супроводжують гру, постійно розвивається їх увага і пам'ять. Гра також є важливим засобом морального розвитку. Якщо дитина хоче брати участь у радості інших, вона повинна підкоритися правилам

⁷²⁰ Там само. С. 231–232.

⁷²¹ Dubensky, K. (1890). Der Kindergarten. Bukowinaer Nachrichten. S. 5-6.

⁷²² Zeitungsschau. (1873). Tagespost. Graz, 1873. 29 October Nr. 249. S. 3.

⁷²³ Квасецька, Я.А. (2017). Професійна підготовка вихователів дошкільної на західноукраїнських землях: історичний аспект: монографія. Чернівці: Зелена Буковина. С. 62.

⁷²⁴ Fischer, A.S. (1873). Kinder-Bewahranstalt und Kindergarten. Bericht über österreichisches Unterrichtswesen: aus Anlass der Weltausstellung 1873 herausgegeben von der Commission für die Collectiv-Ausstellung des österreichischen Unterrichts-Ministeriums. Beilagen, T. II. S. 14-32.

гри і добровільно підпорядкувати себе колективу, що є важливою умовою соціалізації⁷²⁵.

2. **Садівництво і городництво.** Наскільки дозволяє прибудинковий простір у саду, його використовують не лише для згаданих ігор, але водночас для спостереження за природою та правильним поведіння з її плодами. З цією метою окремим дітям виділяють повністю підготовлені грядки і позначають їх спеціальними табличками з іменами власників. Усю легшу роботу, як ось посів і посадка, полив і прополка, діти виконують самі, а вихователька обговорює з ними особливості природного розвитку насіння. Коли з'являються паростки, діти вчаться розрізняти листя, квіти та плоди різних рослин. Окрім дитячих грядок, на прилеглий території формують також ділянки з корисними та декоративними рослинами. Дитячий садок дає можливість навчити дітей споглядати природу та пізнавати її закони, пробуджувати релігійні почуття, жити радістю краси та розвивати духовність.

3. **М'яч.** Ця іграшка є найпопулярніша серед дарів Фребеля, який хотів, аби вона використовувалася як немовлятами, як і старшими дітьми дошкільного віку з метою пробудження відчуттів кольору та форми. Різноманітні м'ячі у кольорах веселки призначалися в дитячому садку для розвитку здатності розрізняти речі, а також для виконання добре відомих ігор з м'ячем.

4. **Дерев'яні куля, циліндр і куб.** Цей другий дарунок від Фребеля також дає багатий матеріал для розвитку здатності дитини розрізняти речі. Під час презентації трьох предметів, що складають цей дарунок, діти намагаються дізнатися про природу цих тіл, що виражають рух і спокій, або один і другий стан.

5. Наступні **чотири дарунки**, що містять будівельні матеріали в чотирьох коробках, служать матеріалом для цікавих занять. У першому конструкторі дитина стикається з кубиком, розділеним на вісім маленьких кубиків. За допомогою цих частин, кубиків, однакових за формою і матеріалом, починаються перші вправи з лічби, додавання й віднімання, тобто елементи арифметики. Вони використовуються також як будівельні блоки для виготовлення предметів і прикрас, що розвиває почуття прекрасного та дає можливість розвивати творчі навички. Те ж саме стосується наступних трьох будівельних дарів, кожен з яких пропонує багатий матеріал для різноманітних конструкцій, тоді як таблички для укладання, що виготовлені у формі квадратів і трикутників різних видів, чудово підходять для конструювання плоских фігур.

6. **Накладні палички** можна розглядати як матеріальні лінії, тому заняття з ними, зображення контурів предметів служать практичною підготовкою до малювання. Більш підготовлені діти можуть з'єднувати палички за допомогою набряклих горошин у геометричні форми, що є прекрасним засобом для розвитку уяви, відчуття форми та навичок.

7. **Палички і кільця.** Якщо палички постають як втілення прямих ліній, то відповідно кільця – це фізичні кругові лінії. Представлені форми роблять істотний внесок у формування естетичного почуття.

8. **Креслення.** На дошках з нанесеними сітками ліній діти вчаться малювати вертикальні, горизонтальні та косі лінії однакової та різної довжини, а також з'єднувати

---

⁷²⁵ Fischer, A.S. (1873). Kinder-Bewahranstalt und Kindergarten. Bericht über österreichisches Unterrichtswesen: aus Anlass der Weltausstellung 1873 herausgegeben von der Commission für die Collectiv-Ausstellung des österreichischen Unterrichts-Ministeriums. Beilagen, T. II. S. 18.

їх у фігури⁷²⁶.

Інші заняття, пов'язані з зображенням форми, це складання, вирізання, плетіння, зв'язування, шиття та ліплення з глини. Вони служать для розвитку моторики рук та зору, зміцнення відчуття форми та кольору, а також підготовці для пізнього рукоділля.

До своїх навчально-виховних ресурсів дитячий садок включав також розглядання малюнків та оповідання з їх подальшим обговоренням.

Отже, основні виховні засоби дитячого садка були відображенням концепції Фрідріха Фребеля про природу дітей та їхні потреби, якій видатний педагог визнав гру в її глибшому значенні як безумовний пріоритет для всього розвитку і тому поставив її в центр своїх виховних зусиль. Тому ігри, що чергуються з піснями, були основним заняттям дитини в дитячому садку.

З огляду на пріоритетність гри у виховній системі Фрідріха Фребеля побутувала думка, що назва «дитячий садок» не зовсім точно передавала призначення дошкільного закладу, покликаного через гру розвивати і зміцнювати тіло і розум дитини, а також бути сполучною ланкою освіти між сім'єю і школою. Тому популярною була думка називати дошкільні заклади «ігровими шкільками»⁷²⁷.

Якщо у Галичині і Буковині фребелівська теорія і практика дошкільного виховання домінувала в останній третині XIX – на початку XX ст., то на Закарпатті, як і загалом на підгірських землях, від неї чим раз активніше дистанціювалися.

Частина вихователів виступала проти сліпого наслідування ідеї Ф. Фребеля, вказуючи на певну штучність дидактичних ігор, які не відповідають «духові» угорської нації. Натомість поширювалася думка, що для дітей найцікавіші гри, які діти самі собі придумують⁷²⁸.

На межі XIX-XX ст. популярність на Закарпатті здобули методичні розробки Марії Молнар – керівника дитячого садка, створеного у Пряшеві при закладі з підготовки вихователів. З чотирьох конструкторських наборів, тобто 3-6 дарунків Фребеля, вона рекомендувала використовувати лише два – кубок і брусок. 5-й і 6-й дарунки, тобто куб, розділений на 27 кубиків, і 27 дерев'яних цеглинок, вона вважала занадто важкими.

За переконанням педагога, у дошкільних закладах не слід практикувати заняття з вирізування та наклеювання (аплікація), оскільки вихованці ще не мають відповідного терпіння та вправності для такого виду діяльності. Також вона відкидала роботу з горохом як таку, що не приносить дітям ніякої радості⁷²⁹.

Особлива увага на землях «угорської корони» приділялася знанню угорської мови. Загальною вимогою до всіх дошкільних закладів було навчання дітей неугорської національності угорської мови як державної. Саме тому і вихователі в дитячих садках, і опікунки в дитячих притулках мали підтверджувати своє знання угорської мови, а провідна роль в заснуванні і утриманні дошкільних закладів відводилася державним органам і місцевому самоврядуванню.

---

⁷²⁶ Fischer, A.S. (1873). *Kinder-Bewahranstalt und Kindergarten. Bericht über österreichisches Unterrichtswesen: aus Anlass der Weltausstellung 1873 herausgegeben von der Commission für die Collectiv-Ausstellung des österreichischen Unterrichts-Ministeriums. Beilagen, T. II. S. 18-19.*

⁷²⁷ Dubensky, K. (1890). *Der Kindergarten. Bukowinaer Nachrichten. S. 5-6.*

⁷²⁸ Pero, Г.І. (2010). *Дошкільне виховання у Закарпатті: витоки й історія розвитку (1836 – 1918 pp.)*. Ужгород: Патент.

⁷²⁹ Pero, Г.І. (2010). *Дошкільне виховання у Закарпатті: витоки й історія розвитку (1836 – 1918 pp.)*. Ужгород: Патент. С. 127.

Як наголошувала дослідниця Г. Рего, головна особливість закладів дошкільної освіти на Закарпатті полягала в тому, що вони «були неукраїнські – як за мовою, так і за «духом»⁷³⁰. У 1908-1909 навчальному році на Закарпатті (Березький, Мармароський, Угочанський і Ужанський комітати) діяло загалом 145 закладів, у тому числі 103 дитячих садки, 6 постійних і 36 тимчасових притулків. Українська мова була офіційно присутня лише в 12 змішаних угорсько-українських і угорсько-німецько-українських закладах.

На початку ХХ ст. активно розвивалася мережа дошкільних інституцій у Галичині. Незадовго до Першої світової війни тут функціонувало 209 дошкільних закладів (34 фребелівські огороذجі і 175 охоронок), в яких виховувалося більш ніж 11,5 тис. хлопчиків і дівчаток⁷³¹.

Українські світські і релігійні організації вели 10 фребелівських огороذجів і 13 захоронок. Окрім Львова, українські дошкільні заклади функціонували у Городенці, Коломиї, Снятині, Станіславі, Стрию, Тереховлі, в інших містах та селах Східної Галичини.

Перед Першою світовою війною і Галичині створювалися умови для розвитку сільських сезонних дошкільних інституцій, які під назвою «дитячі садки» стали в 1920–1930-х рр. найпоширенішим типом закладів опіки та виховання маленьких українців⁷³².

Значно меншими темпами розвивалася мережа дошкільних закладів на Буковині. У 1911 році тут діяло загалом 15 дошкільних закладів, у тому числі 8 дитячих садків і 7 захоронок. Три українські дошкільні заклади утримували жіночі громадські товариства - «Мирососиці», «Православні русинки» і «Жіноча громада»⁷³³.

У десяти роки ХХ ст. фребелівська теорія і практика здобули настільки визнання, що засновники дитячих охоронних закладів все частіше почали згадувати ім'я німецького педагога у своїй звітній і оголошенні. Наприклад у звіті правління буковинського товариства «Православних русинок» за 1911-1912 рр. зазначалося, що в захоронці діти бідних робітників міста утримувалися цілоденно, а заняття з ними проводилися на зразок «Фреблівських огороذجів»⁷³⁴. А в газетному оголошенні від 31 серпня 1913 р. повідомлялося, що товариство відкриває «діточий огороذج (фреблівку) з рускою і німецькою викладовою мовою»⁷³⁵.

Наголоси на фребелівському характері своїх дошкільних закладів свідчать про намагання жіночого товариства перетворити їх на народний дитячі садки (огороذجі) з широким використанням фребелівської виховної системи.

З ім'ям Фрідріха Фребеля були пов'язані також стаціонарні однорічні курси, що функціонували при державних жіночих вчительських семінаріях Галичини. Їх офіційного іменували «фребелівськими». Випускниці отримували дипломи «керівниць», а згодом «майстринь фребелівського закладу»⁷³⁶.

Згідно з наказом австрійського Міністерства віросповідань і освіти від 22 червня

---

⁷³⁰ Там само. С. 67.

⁷³¹ Квасецька, Я.А. (2017). Професійна підготовка вихователів дошкільної на західноукраїнських землях: історичний аспект: монографія. Чернівці: Зелена Буковина. С. 62.

⁷³² Нагачевська, З.І. (2015). Українське дошкільня в освітньому просторі Східної Галичини (кінець ХІХ ст. – 1939 р.): монографія. Івано-Франківськ: НАІР. С. 440.

⁷³³ Квасецька, Я.А. (2017). Професійна підготовка вихователів дошкільної на західноукраїнських землях: історичний аспект: монографія. Чернівці: Зелена Буковина. С. 66.

⁷³⁴ Павлович, В. (1913). Справозданє з діяльності «Прав. Русинок» на Буковині. *Нова Буковина*, 13. С. 13.

⁷³⁵ Товариство Православних Русинок. *Нова Буковина*, 64. С. 3.

⁷³⁶ Квасецька, Я.А. (2017). Професійна підготовка вихователів дошкільної на західноукраїнських землях: історичний аспект: монографія. Чернівці: Зелена Буковина. С. 148.

1872 р. спеціальні однорічні (фребелівські) курси організовували при окремих, визначених Міністерством, державних жіночих семінаріях, або ж на базі державних чи приватних дошкільних закладів. Навчальна програма курсів на базі дошкільних закладів мала орієнтуватися на програму курсів, що діяли при державних учительських семінаріях. В іншому разі влаштовувався випускний іспит у присутності представника крайового шкільного органу⁷³⁷.

Перші фребелівські курси у Галичині, як і загалом на західноукраїнських землях, були відкриті восени 1875 р. при Львівській державній жіночій учительській семінарії. З метою здобути новий фах вихователя сюди записалося 17 дівчат, з яких 14 отримали свідоцтва придатності на керівниць фребелівських закладів.

Першим керівником фребелівських курсів при Львівській жіночій учительській семінарії стала Ф. Зельончанка (Гроттова), завідувачка дитячого садка. Вона викладала деякі предмети і вела практичні уроки на фребелівських курсах⁷³⁸.

Фребелівські курси при Перемишльській жіночій учительській семінарії відкрилися у 1877–1878 н.р. У зв'язку з низькою зацікавленістю професією виховательки (записалося лише 6 дівчат) вже наступного року вони були припинені. Вдруге відкриті у 1891–1892 навчальному році з 12-ма слухачками. До відновлення навчання спонукали вимоги організаційного статуту семінарій, а також розширення мережі дошкільних закладів і дефіцит учителів для народних шкіл. Випускники фребелівських курсів добре зарекомендували себе як помічники шкільних учителів⁷³⁹.

Фребелівські курси при Краківській учительській семінарії, відкриті⁷⁴⁰ 1876 р., також спочатку не відзначалися значною популярністю. Якщо першого року навчалосся 6 учениць, то 1878–1879 навчального року – 2 учениці, а 1882–1883 н. р. – 3 учениці.

Щоправда, дирекція вчительської семінарії не вдавалася до закриття курсів і проводила набір щороку. Загалом на фребелівських курсах при державних жіночих учительських семінаріях Галичини у 1875–1896 рр. навчалосся 832 учениці, у т. ч. при Львівській семінарії – 456 осіб, при Краківській – 279, при Перемишльській – 97 осіб⁷⁴¹.

При зарахуванні на однорічні курси при державних (царсько-королівських) жіночих семінаріях враховувалися такі вимоги:

- вік – не менше 16 і не більше 30 років;
- фізична працьовитість;
- моральна бездоганність;
- обсяг знань та уміння, що визначені необхідними для випускників загальних народних шкіл;

- музичний слух і вокальний голос;
- зайняття гімнастикою.

Майже 20 років навчання на фребелівських курсах у Галичині провадилося польською мовою, але після запровадження на початку 90-х років XIX ст. у Львівській і

⁷³⁷ Fischer, A. S. (1888). *Der Kindergarten. Theoretisch-praktisches Handbuch. Mit 2 Holzschnitten und 25 lithographierten Tafeln. Dritte verbesserte Auflage.* Wien: Alfred Hölder, k. Hof- und Universitäts-Buchhändler. С. 164-165.

⁷³⁸ Baranowski, M. (Red.). (1897). С. k. Seminarya nauczycielskie męskie i żeńskie Krolestwa Galicji i W. Ks. Krakowskiego w okresie 1871–1896. M. Lwów: Dyr. Semin. naucz. galic. S. 218.

⁷³⁹ Там само. S. 279

⁷⁴⁰ Fischer, A. S. (1888). *Der Kindergarten. Theoretisch-praktisches Handbuch. Mit 2 Holzschnitten und 25 lithographierten Tafeln. Dritte verbesserte Auflage.* Wien: Alfred Hölder, k. Hof- und Universitäts-Buchhändler.

⁷⁴¹ Baranowski, M. (Red.). (1897). С. k. Seminarya nauczycielskie męskie i żeńskie Krolestwa Galicji i W. Ks. Krakowskiego w okresie 1871–1896. M. Lwów: Dyr. Semin. naucz. galic. S. 148, 279, 306

Перемишльській жіночих учительських семінаріях утраквістичного устрою, двомовність була введена і на фребелівських курсах при цих навчальних закладах⁷⁴².

Одночасно з стаціонарними однорічними курсами при державних учительських семінаріях у різних землях австрійської частини Австро-Угорщини була запроваджена екстернатна форма підготовки дошкільних педагогів. Початок її впровадження спостерігається після прийняття нового організаційного статуту вчительських семінарій від 1886 р. Вже в 1886–1887 навчальному році у Львівській жіночій учительській семінарії 9 слухачів отримали кваліфікаційні свідоцтва «майстринь фребелівського закладу». Протягом наступних 10 років завдяки екстернатній формі навчання у Львівській семінарії фах вихователя здобуло 86 осіб⁷⁴³.

Підготовка вихователів через екстернатну форму навчання здійснювалася здебільшого у тих учительських семінаріях, при яких діяли однорічні фребелівські курси. Але окремі навчальні заклади практикували лише таку форму професійної підготовки дошкільників. До них належала і Чернівецька державна жіноча вчительська семінарія.

Екстернатну форму навчання в Чернівецькій жіночій семінарії запровадили наприкінці 90-х років XIX ст., коли на Буковині почала розширюватися мережа закладів суспільного дитячого виховання. Одними з перших кваліфікаційні свідоцтва «вихователюк дитячого садка» отримали 1897 р. Е. Ротенбург і Л. Тумліч⁷⁴⁴.

Практиканти мали право обирати мову, з якої складали іспити і кваліфікувалися для роботи відповідно в німецькомовному, україномовному чи румуномовному дитячому закладі. Найчастіше обирали одну з трьох мов, але досить часто й дві у такому поєднанні: німецька і українська або ж німецька і румунська. Наприклад, 1906 р. О. Воронюк з с. Василів, М. Дончул з Кіцманя, М. Магас з Чернівців кваліфікувалися на вихователів дошкільного закладу з німецькою і українською мовами виховання, Е. Кордус та Е. Глушко з передмість Монастириська і Клокучка у Чернівцях – з німецькою і румунською мовами. Це, без сумніву, підвищувало можливість молодих фахівців для наступного працевлаштування.

Осип Маковей, який певний час викладав в Чернівецькій жіночій вчительській семінарії українську мову і літературу, називав чоловічу і жіночу семінарію, що розміщувалися в спільному приміщенні і мали спільну дирекцію, «педагогічною фабрикою», а зразковий дитячий садок разом курсами вихователів – «фребелівською школою», де виховується щороку по 40 дітей, а «практикує все з кільканадцять кандидаток»⁷⁴⁵.

У квітні 1912 р. у Відні відбулося перше загальноавстрійське професійне свято працівників дошкільля – «День вихователя», на яке прибуло 600 послідовників Ф. Фребеля з усіх коронних земель Австрії. Крайові шкільні ради Галичини і Буковини були заздальгідь попереджені про цей захід і мали забезпечити належне представництво дошкільних педагогів.

Учасники «Дня вихователя» висловилися за доцільне розмежувати сфери дошкільного виховання і шкільної освіти, продовжити термін навчання на

---

⁷⁴² Там само. С.255.

⁷⁴³ Там само. С.148.

⁷⁴⁴ Квасецька, Я.А. (2017). Професійна підготовка вихователів дошкільля на західноукраїнських землях: історичний аспект: монографія. Чернівці: Зелена Буковина. С. 156.

⁷⁴⁵ Маковей, О. (1910). Реформа учительського семінара в Чернівцях. *Наша школа*. Річ. 2. С. 20.

фребелівських курсах з підготовки вихователів до 2 років, а також змінити їхню назву на *заклади з підготовки вихователів*.

Пропозиції учасників першого «Дня вихователя» знайшли своє відображення в розпорядженні австрійського Міністерства віросповідань і освіти від 3 липня 1914 р.⁷⁴⁶.

Перша світова війна не дала можливості повною мірою реалізувати задуману реформу фребелівських курсів у багатьох землях, зокрема у Галичині і Буковині, які стали ареною запеклих боїв. Однак результати реформування дошкільної освіти проявилися у 20–30-х роках ХХ ст. у Чехо-Словацькій республіці, до якої за підсумками світової війни увійшло Закарпаття. Фребелівські курси були перетворені на 2-річні заклади для вихователів і функціонували при окремих учительських семінаріях, що називалися «відбірними» («*odborné učitelské ústavy*»), за навчальною програмою від 1914 р.

Отже, тривалий період функціонування фребелівських курсів (очна і екстернатна форми), стійка тенденція до зростання кількості учениць і кваліфікованих вихователів уможливають висновок: спеціальні дошкільні курси були значним внеском у поширення фребелівської теорії дошкільного виховання і становлення професійної підготовки вихователів на західноукраїнських землях.

З огляду на особливості утвердження ідей суспільного дошкільного виховання та їх практичну реалізацію можна виокремити і обґрунтувати два етапи розвитку дошкільної освіти на західноукраїнських землях середини ХІХ – початку ХХ ст.:

перший етап – 1839 – 1871 рр. – період зародження і становлення мережі дошкільних закладів, пошуку оптимальних варіантів організації і ведення навчально-виховного процесу;

другий етап – 1872 – 1918 рр. – період активного розвитку мережі дошкільних закладів, визнання суспільного дошкільного виховання початковою ланкою народної освіти, державного регулювання питань організації дошкільних закладів і підготовки дошкільних педагогів, впровадження і розвитку фребелівської теорії і практики.

Перший етап дошкільної освіти відзначався популяризацією ідеї суспільного виховання і її утвердженням у формі «захисту-охорони малих дітей». Це знайшло своє відображення в назві дошкільного закладу як «охоронки» (нім. - *Kleinkinderbewahr-Anstalt*). Красномовний у цьому контексті текст меморіальної таблиці, встановленої у Будапешті на будинку, де графиня Терезія Брунсвік відкрила перший в Австро-Угорщині заклад «для охорони дітей дошкільного віку» (1828). Пам'ятний знак символізував «перемогу величної ідеї захисту дітей»⁷⁴⁷.

Немає сумніву, що у ХІХ ст. значення термінів «захист», «охорона» було значно ширшим, ніж його подають нинішні словники. Воно включало такі поняття як *догляд*, *захист* і *турбота*⁷⁴⁸.

«Догляд» означає добре, дбайливе та ніжне ставлення до дітей, забезпечення або відновлення їхнього фізичного благополуччя. Вихователь звертає увагу на

⁷⁴⁶ Kellner, M.W. (2009). Aus-und Weiterbildung österreichischer Kindergartenpädagoginnen aus historischer und zukünftiger Perspektive: Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz. Graz. S. 134. URL: <https://u.to/EKmeGw/>

⁷⁴⁷ Pero, Г.І. (2010). Дошкільне виховання у Закарпатті: витоки й історія розвитку (1836 – 1918 рр.). Ужгород: Патент. С. 31.

⁷⁴⁸ Textor, M. R. (1999). Bildung, Erziehung, Betreuung. *Unsere Jugend*, 51 (12), S. 527-533. URL: <https://www.kindergartenpaedagogik.de/fachartikel/bildung-erziehung-betreuung/127/>

відповідний, чистий одяг, повноцінне і здорове харчування, достатній час відпочинку (сон), дотримання правил гігієни тощо.

«Захист» означає оберігання від фізичних і психічних ушкоджень, відвертання небезпеки. Таким чином вихователь забезпечує фізичну цілісність дітей.

«Турбота» – це обов’язок піклуватися про благополуччя дітей і захищати їхні інтереси, дарувати їм прихильність і тепло. Турбота створює матеріальні та емоційні умови для здорового фізичного та розумового розвитку.

Другий період розвитку дошкільної освіти на західноукраїнських землях (1872 – 1918 рр.) характеризують такі риси і тенденції:

- організаційно-правове впорядкування системи закладів дошкільної освіти і професійної підготовки вихователів;

- утвердження фаху «вихователь дошкільного закладу» як жіночої професії на південноукраїнських землях (Галичина і Буковина) і чоловічо-жіночої професії на підкарпатській землі (Закарпаття);

- відмінності у трактуванні поняття дитячий садок». У Галичині і Буковині – це вищий тип дошкільного закладу, який приймає дітей протягом 2-3 годин в першій половині дня і 2 години – в другій половині дня з метою організації розвивальних занять. Натомість на Закарпатті «дитячий садок» – базовий дошкільний заклад, де діти перебувають протягом всього дня. Таким чином, «закарпатський дитячий садок» відповідав рівню галицько-буковинської охоронки, або так званого «народного дитячого садка»;

- абсолютне домінування фребелівської педагогічної концепції в дошкільних закладах Галичини та Буковини і поступовий відхід від неї на Закарпатті, де спостерігалось активне впровадження теоретико-практичних розробок угорських педагогів;

- провідна роль громадських організацій і приватних осіб в організації дошкільних закладів в Галичині та Буковині і включення цих питань до сфери відповідальності державних і комунальних органів на Закарпатті;

- розширення мережі закладів дошкільної освіти з українською мовою виховання в Галичині і Буковині, обмеження вживання української мови найчисельнішої етнічної групи населення на Закарпатті, де функціонували лише поодинокі угорсько-українські заклади.

Загалом можна зробити висновок, що фребелівська педагогічна концепція сприяла утвердженню на західноукраїнських землях завдань дошкільних закладів у формі догляду, виховання і освіти, що залишається безсумнівним базовим принципом дошкільної освіти і в нинішньому XXI ст.

Список літератури:

Барановський, М. (1901). Педагогіка: для семінарій учительських і вчителів шкіл народних. Кобилянський, Ю. (Переклад з польськ.). 4-е вид. Чернівці: Руська Рада.

Дем’яненко, Н.М. (2007). Загальноосвітній контекст фребелівського педагогічного руху. *Історико-педагогічні студії: наук. часоп.*, 1. Дем’яненко, Н.М. (Голов. ред.). К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.

Закон України «Про дошкільну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2628-14>

- Квасецька, Я.А. (2017). Професійна підготовка вихователів дошкілля на західноукраїнських землях: історичний аспект: монографія. Чернівці: Зелена Буковина.
- Маковей, О. (1910). Реформа учительського семінара в Чернівцях. *Наша школа*. Річ. 2.
- Нагачевська, З.І. (2015). Українське дошкілля в освітньому просторі Східної Галичини (кінець ХІХ ст. – 1939 р.): монографія. Івано-Франківськ: НАІР.
- Павлович, В. (1913). Sprawozdane z działalności «Прав. Русинок» на Буковині. *Нова Буковина*, 13.
- Поніманська, Т.І. (2006). Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Академвидав.
- Рего, Г.І. (2010). Дошкільне виховання у Закарпатті: витоки й історія розвитку (1836–1918 рр.). Ужгород: Патент.
- Товариство Православних Русинок. (1913). *Нова Буковина*, 64.
- Цольнер, Е. (2001). Історія Австрії. пер. з нім. Дубасевич, Р., Назаркевич, Х., Онишко, А., Іваничук, Н. (Пер. з нім.). Львів: Літопис.
- Allgemeine Deutsche Biographie. (1890). Bd. 31.
- Aus unserer Zeit. (1835). Feierstunden für Freunde der Kunst, Wissenschaft und Literatur, 61, 18 Febr.
- Berger, M. (2004). Von der Kleinkinder-Bewahranstalt zum Kindergarten als Bildungsinstitution. *Ausgewählte Aspekte zur Entwicklung des Kindergartens in Österreich*. Unsere Kinder. Sonderausgabe Herbst.
- Bobrowska-Nowak, W. (1978). Historia wychowania przedszkolnego. Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne.
- Baranowski, M. (Red.). (1897). C. k. Seminarya nauczycielskie męskie i żeńskie Krolestwa Galicji i W. Ks. Krakowskiego w okresie 1871–1896. Lwów: Dyr. Semin. naucz. galic., Die erste Kleinkinderbewahr-Anstalt in Galizien. (1839). *Der Adler*, 228.
- Die erste Kleinkinderbewahr-Anstalt in Galizien. (1840). *Galicja. Zeitschrift zur Unterhaltung, zur Kunde des Vaterlandes, der Kunst, der Industrie und des Lebens*, 48.
- Dubensky, K. (1890). Der Kindergarten. Bukowinaer Nachrichten, 473.
- Fischer, A.S. (1888). Der Kindergarten. Theoretisch-praktisches Handbuch. Mit 2 Holzschnitten und 25 lithographierten Tafeln. Dritte verbesserte Auflage. Wien: Alfred Hölder, k. k. Hof- und Universitäts-Buchhändler.
- Fischer, A.S. Kinder-Bewahranstalt und Kindergarten. Bericht über österreichisches Unterrichtswesen: aus Anlass der Weltausstellung 1873 herausgegeben von der Commission für die Collectiv-Ausstellung des österreichischen Unterrichts-Ministeriums. Beilagen, T. II.
- Kellner, M.W. (2009). Aus-und Weiterbildung österreichischer Kindergartenpädagoginnen aus historischer und zukünftiger Perspektive: Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz. URL: <https://u.to/EKmeGw> (дата звернення: 20.08.2021).
- Kleinkinder-Bewahranstalten. (1841). Zweiter Artikel. *Jurende's Mährischer Wanderer*. Brünn.
- Łosiowa, Z. (1927). Zuzanna ze Strzemboszków Ożarowska. *Bluszcz*, 6.
- Miejskie Ochronki Chrześcijańskie we Lwowie: Sprawozdanie z działalności Towarzystwa za rok 1926. (1927). Lwów.
- Nowiny Lwowskie. (1840). *Gazeta Lwowska*, 149.
- Nowiny. (1843). *Gazeta Lwowska*, 148.

- Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950. Bd. 10 (Lfg. 47, 1991).
- Schiessler, S.W. Uiber Zweck, Nothwendigkeit und Nützlichkeit der Kleinkinderbewahranstalten zugleich ein Aufruf an edelgesinnte Menschenfreunde, sich dem Vereine zur Emporbringung von Kinderbewahranstalten in Lemberg anzuschließen. Prag 1843.
- Słów kilka o instytucie założonym przez c. k. nadkomisarza wojennego p. Schiesslera, dla przechowania i dozorowania dzieci ubogich rodziców przez ten czas, w którym ciż dziennemu zarobkowi się oddają (1840). *Gazeta Lwowska*, 133.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. pod red. F. Sulimierskiego, B. Chłebowskiego, W. Walewskiego. T. I-XV. Warszawa: nakładem Władysława Walewskiego, 1880-1902.
- Textor, M.R. (1999). Bildung, Erziehung, Betreuung. *Unsere Jugend*, 51 (12), URL: <https://www.kindergartenpaedagogik.de/fachartikel/bildung-erziehung-betreuung/127/>
- Uemtliche Nachrichten. (1824). *Lembergcr Zeitung*, 50.
- Vihnan, H. (1910). Fröbels Idee. Bukowiner Schule.
- Zdanie sprawy z dotychczasowych czynności lwowskiego instytutu ochrony małych dzieci. (1841). *Gazeta Lwowska*, 147.
- Zeitungsschau. (1873). *Tagespost. Graz*, 29 October, Nr. 249.

Вікторія Тушева, м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9451-0532>

ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ОСОБИСТІСНОГО ФЕНОМЕНУ З ПОЗИЦІЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ*

Анотація. Висвітлюються дефініції поняття «культура», які розширюють і наповнюють новим змістом і змістом поняття «професійна культура вчителя музичного мистецтва». На основі культурологічного підходу розглядається означений особистісний феномен, що виявляється у перманентному процесі професійно-особистісного розвитку і саморозвитку, самовизначенні, втілюючи у практико орієнтованій діяльності вищі людські ідеали, аксіологічні моделі мистецької освіти; сформованому уявленні про професійний ідеал і шляхи його досягнення, пошуку особистісних смислів, цілей і цінностей у професійній життєдіяльності, ґрунтуючись на власному «смыслоутворюючому фонді», сформованій «Я-концепції». Особливе значення набуває розвиток його особистісної культури, яка виявляється в універсальності, різносторонності особистості, її

---

* Певні аспекти, які розглядаються в даній статті, були вже опубліковані в такому виданні: Тушева, В.В. (2016). Теоретичні і методичні основи формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів музики і процесі професійної підготовки. (Дис. ... док. пед. наук). Київ: Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова.

ABOUT THE AUTHORS

Anishchenko Olena – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Andragogy of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Akatrini Volodymyr – president of the Bukovina-Chernivtsi Society of Librarians, director of the historical and ethnographic museum Kostyantyn Mandichevych Bagrynivka Lyceum of the Kamianetska Village Council of the Chernivtsi Region (Bagrynivka Village, Chernivtsi Region)

Akatrini Mykhailo – principal of Lyceum of the Kamianetska Village Council of the Chernivtsi Region (Bagrynivka Village, Chernivtsi Region)

Boychuk Iryna – associate professor of the Department of Music, Candidate of psychological sciences

Churikova-Kushnir Olha – Candidate of Pedagogical Sciences, Honored Artist of Ukraine, Professor of the Department of Music of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine)

Churikov Yevhen – Doctor of Philosophy (Musical Art), Soloist-Hornist of the Zagreb Philharmonic (Zagreb, Croatia)

Constantinov Valentin – Doctor of historical sciences, Professor State Pedagogical University «Ion Creangă» from Chisinau

Derda Ivan – People’s Artist of Ukraine, Associate Professor, Head of the Section of the Department of Music of the Faculty of Pedagogy, Psychology and Social Work of Yuri Fedkovych National University of Chernivtsi

Filipchuk Heorhiy – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member (Academician) of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Filipchuk Nataliia – Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Leading Researcher at the Department of Content and Technologies of Pedagogical Education of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Holovchenko Hlib – Doctor of Pedagogical Sciences, Eminent Journalist of Ukraine, Acting Director of the Ukrainian Institute of Advanced Training for TV & Radio Broadcast and the Press experts

Holovchenko Maryna – Junior Researcher of the Department of Content and Technologies of Pedagogical Education of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Hryshchenko Yuliia – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD), Senior Researcher, Senior Researcher of the Department of Content and Technologies of Pedagogical Education of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Nychkalo Nellia – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Academician-Secretary of the Department of Professional and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Ivashchuk Anton – associate professor of the Department of Foreign Languages, Doctor of Philosophy in the field of pedagogy

Khomych Lidia – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Deputy Director for Research of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Komarovska Oksana – Doctor of Sciences in Pedagogy, professor Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine

Kostyk Liubov – Candidate of Philological Sciences, Practical Psychologist, Yuri Fedkovych Chernivtsi National University

Komisaryk Mariia – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Preschool Education, Yuri Fedkovych Chernivtsi National University

Kuznetsova Kateryna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Preschool Education, Yuri Fedkovych Chernivtsi National University

Lukianova Larysa – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Director of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Lymarenko Lidiia – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Cultural Studies, Head of the Department of Cultural Studies of Kherson State University, Honored Worker of Culture of Ukraine

Matveieva Olha – Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Pașca Eugenia Maria – Professor, Gheorghe Enescu National University of Arts (Iasi, Romania)

Prokopchuk Viktoriia – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Playing Musical Instruments at the Institute of Arts of the Rivne State University of Humanities

Semenoh Olena – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Ukrainian Language and Literature of the Makarenko Sumy State Pedagogical University

Seytsova Liuboslava – PhD, CSc. Department of Pedagogy and Andragogy, Faculty of Philosophy, Comenius University in Bratislava, Slovakia

Solomakha Svitlana – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD), Senior Research Fellow at the Department of Content and Technologies of Pedagogical Education of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Sotska Halyna – Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Vice-director for Scientific and Experimental Work at the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, the Head of UNESCO Chair on Lifelong Professional Education in the XXI Century

Sophronii Zoia – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Music of Yuri Fedkovych Chernivtsi National University

Sulaieva Nataliia – Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Dean of the Faculty of Pedagogical and Art Education of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Honored Artist of Ukraine

Taniavska Yaryna – PhD in Pedagogy, Associate Professor, Assistant of the Department of Pedagogy and Psychology of Preschool and Special Education of Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University

Terentieva Nataliia – Doctor of pedagogical sciences, Professor National Pedagogical Dragomanov University

Todoschuk Veronika – Candidate of Cultural Studies, Assistant Professor of the Department of Romanian and Classical Philology of the Yuri Fedkovych Chernivtsi National University

Trynus Olena – Candidate of Pedagogic Sciences, senior researcher, Scientific Secretary, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of NAES of Ukraine

Tusheva Viktoriia – Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Voliarska Olena – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Researcher of the Department of Pedagogy and Andragogy, Faculty of Philosophy, Comenius University in Bratislava, Slovakia

Vovk Myroslava – Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Head of the Department of Content and Technologies of Pedagogical Education of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Yanytska-Panek Tereza – Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Senior Lecturer at the Stefan Batory Academy of Applied Sciences (Skierniewice, Poland)

Zahajska Halyna – Candidate of Philological Sciences, Assistant Professor at the Department of Romanian and Classical Philology, Faculty of Philology, Yuri Fedkovych Chernivtsi National University

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Акатріні Володимир – голова Буковинсько-Чернівецького товариства бібліотекарів, директор історико-етнографічного музею у Багринівському ліцеї Кам'янецької сільської ради Чернівецької області імені Костянтина Мандичевського (с. Багринівка, Чернівецька область)

Акатріні Михайло – директор Багринівського ліцеї Кам'янецької сільської ради Чернівецької області (с. Багринівка, Чернівецька область)

Аніщенко Олена – доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Бойчук Ірина – кандидат психологічних наук, доцент кафедри музики педагогічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Вовк Мирослава – доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Волярська Олена – доктор педагогічних наук, доцент, науковий співробітник кафедри педагогіки й андрагогіки філософського факультету університету Коменського м. Братислава, Словаччина

Головченко Гліб – доктор педагогічних наук, Заслужений журналіст України, в.о. директора Українського інституту підвищення кваліфікації працівників телебачення, радіо і преси

Головченко Марина – молодший науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Грищенко Юлія – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Дерда Іван – народний артист України, професор, завідувач вокальної секції факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Іващук Антон – доцент кафедри іноземних мов, доктор філософії в галузі педагогіки, доцент Національного університету «Львівська політехніка»

Загайська Галина – кандидат філологічних наук, асистент кафедри румунської та класичної філології філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Танявська Ярина – кандидат педагогічних наук, доцент, асистент кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Комаровська Оксана – доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України

Комісарик Марія – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Константінов Валентин – доктор історичних наук, професор, Кишинівський державний педагогічний університет імені І. Крянге

Костик Любов – кандидат філологічних наук, практичний психолог, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Кузнецова Катерина – кандидат педагогічних наук, доцент, асистент кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Лимаренко Лідія – заслужений працівник культури України, доктор педагогічних наук, професор кафедри культурології факультету культури і мистецтв, художній керівник та режисер-постановник навчального народного театру «Студі-Арт» Херсонського державного університету

Лук'янова Лариса – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Матвєєва Ольга – доктор педагогічних наук, професор, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Ничкало Нелля – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України

Паца Євгенія Марія – професор, Національний університет мистецтв Джордже Енеску м. Ясси, Румунія

Прокопчук Вікторія – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри гри на музичних інструментах Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету

Семеног Олена – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Сейцова Любослава – PhD, CSc, кафедра педагогіки та андрагогіки, філософський факультет Університету Коменського в Братиславі

Соломаха Світлана – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Сотська Галина – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, керівник Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»

Софронія Зоя – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Сулаєва Наталія – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету педагогічної і мистецької освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, заслужена артистка України

Танявська Ярина – кандидат педагогічних наук, доцент, асистент кафедри педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Терентьева Наталія – доктор педагогічних наук, професор, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Тодошук Вероніка – кандидат культурології, Чернівецькій національний університет імені Юрія Федьковича

Тринус Олена – кандидат педагогічних наук, старший дослідник, учений секретар Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Тушева Вікторія – доктор педагогічних наук, професор, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Філіпчук Георгій – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України

Філіпчук Наталія – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Хомич Лідія – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Чуриков Євген – доктор філософських наук (музичне мистецтво), соліст-горніст Загребської філармонії (Загреб, Хорватія)

Чурикова-Кушнір Ольга – кандидат педагогічних наук, заслужена артистка України, професор кафедри музичного мистецтва Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Яницька-Панек Тереза – доктор наук в галузі педагогіки, професор, старший викладач Академії прикладних наук імені Стефана Баторія (Скєрневіци, Польща)

**DEVELOPMENT OF MODERN ART AND PEDAGOGICAL EDUCATION:
NATIONAL AND EUROPEAN CONTEXT**

Collective volume

Compilers:

Nychkalo Nellia, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Academician-Secretary of the Department of Professional and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Vovk Myroslava, Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Head of the Department of Content and Technologies of Pedagogical Education of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Hryshchenko Yuliia, Candidate of Pedagogical Sciences (PhD), Senior Researcher, Senior Researcher of the Department of Content and Technologies of Pedagogical Education of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Filipchuk Nataliia, Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Leading Researcher at the Department of Content and Technologies of Pedagogical Education of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Holovchenko Maryna, Junior Researcher of the Department of Content and Technologies of Pedagogical Education of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

**РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ:
НАЦІОНАЛЬНИЙ І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ**

Монографія

Укладачі:

Ничкало Нелля – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України

Мирослава Вовк, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Юлія Грищенко, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Наталія Філіпчук, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Марина Головченко, молодший науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

**EVOLUȚIA ARTEI MODERNE ȘI A EDUCAȚIEI PEDAGOGICE:
CONTEXT NAȚIONAL ȘI EUROPEAN**
Volum colectiv

Editori:

Nychkalo Nella, doctor în științe pedagogice, profesor, membru titular al Academiei Naționale de Științe ale Educației din Ucraina, academician-secretar al Departamentului de Educație Profesională și a Adulților al Academiei Naționale de Științe ale Educației din Ucraina

Vovk Myroslava, doctor în științe pedagogice, cercetător științific superior, șef al Departamentului privind conținutul și tehnologiile formării pedagogice al Institutului de educație pedagogică și educație pentru adulți „Ivan Zyazyun” al Academiei Naționale de Științe ale Educației din Ucraina

Hryshchenko Yuliia, candidat în științe pedagogice, cercetător științific principal, cercetător superior la Departamentul privind conținutul și tehnologiile formării pedagogice al Institutului de educație pedagogică și educație pentru adulți „Ivan Zyazyun” al Academiei Naționale de Științe ale Educației din Ucraina

Filipchuk Nataliia, doctor în științe pedagogice, cercetător științific principal, cercetător principal la Departamentul privind conținutul și tehnologiile formării pedagogice al Institutului de educație pedagogică și educație pentru adulți „Ivan Zyazyun” al Academiei Naționale de Științe ale Educației din Ucraina

Holovchenko Maryna, cercetător științific junior la Departamentul privind conținutul și tehnologiile formării pedagogice al Institutului de educație pedagogică și educație pentru adulți „Ivan Zyazyun” al Academiei Naționale de Științe ale Educației din Ucraina

*«Лише Ви, Вчителю,
залишаєтеся вічно
сповідуваною і вічно живою
Цінністю, непідвладною
часу і меркантильним
дріб'язковостям
миттєвості»*

Іван Зязюн